

Jogilė Teresa RAMONAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

KAIP LIETUVIŠKAI ŠNEKA UŽSIENIEČIAI? LIETUVIŲ KAIP ANTROSIOS KALBOS VEIKSMAŽODŽIO ĮSISAVINIMAS¹

1. Įvadas

Atsakyti į straipsnio pavadinimo klausimą galima labai paprastai: gerai, neblogai, visai nešneka, puikiai, su stipriu akcentu ar pan. Bet iš tiesų kaip, koku būdu kitakalbiai pradeda įsisavinti lietuvių kalbą, kuri, dažnai teigiama, yra tokia morfologiškai turtinga, kad yra be galo sudėtinga ar net beveik neįmanoma jos gerai išmokti. Iš tiesų ši nuomonė tokia stipri, kad visi aprašomo tyrimo dalyviai, Lietuvoje gyvenantys užsieniečiai, formalų lietuvių kalbos kaip antrosios mokymąsi laiko didesne ar mažesne siekiamybe. Žinoma, yra nemažai užsieniečių, kurie gyvena Lietuvoje dėl įvairių priežasčių, dirba darbą, kuriame lietuvių kalbos nereikia, gyvendami čia išmoksta tik kelias mandagumo frazes. Vis dėlto, nors iki šiol Lietuvoje gyvena tik apie 1 proc. užsienio valstybių piliečių, jų skaičius nuosekliai didėja, o kylant Lietuvos ekonomikai bei veikiant kitiems veiksniams imigrantų rasis vis daugiau. Galimi du variantai: arba užsieniečiai Lietuvoje bendraus tik tarpusavyje savo ar kita užsienio kalba (pvz., anglų) ir taip sudarys atsiskyrusią visuomenės dalį, arba, norėdami integruotis, norėdami pažinti žmones ir kultūrą, kurioje gyvena, bent kiek nors pramoks lietuvių kalbos.

Tokia situacija jau praėjusio amžiaus antroje pusėje klostėsi daugelyje Europos šalių, kur dėl didelės imigracijos į ekonomiškai stiprias valstybes pradėjo važiuoti darbininkai iš įvairių šalių. Tokiame kontekste, kai asmenys atvyksta dirbti (o ne iš smalsumo, kultūrinio intereso ir pan.), kad išgyventų, formalus kalbos mokymasis pačiam atvykusiajam asmeniui tikrai nėra pirmas

---

¹ Publikacijos rengimą finansavo Lietuvos mokslo taryba pagal Europos Sąjungos struktūrinių fondų remiamą projektą „Podoktorantūros (post doc) stažuotčių įgyvendinimas Lietuvoje“:

prioritetas. Labiau motyvuoti asmenys gali pasinaudoti, tarkime, darbovietės ar kitos, galbūt socialiniais pagrindais dirbančios institucijos, teikiamais nemokamais kalbos kursais, tačiau paprastai neturi laiko ir pinigų patys ieškoti ar lankyti intensyvių kalbos kursų. Dėl šių priežasčių priimančiosios šalies kalbos įsisavinimas dažnai vyksta tiesiog iš aplinkos, girdint kalbą aplinkoje, bendraujant su gimtakalbiais. Kaip minėta, formalus kalbos mokymasis procesą gali paspartinti ir jam padėti, tačiau net ir specialiai mokantis iš tiesų išmokstama tai, kas įsisavinama.

Lietuvoje jau iškart po Nepriklausomybės atgavimo pradėta mokyti lietuvių kalbos komunikaciniais tikslais Vilniaus universitete, išleista vadovėlių, dabar lietuvių kalbos kaip antrosios kursai siūlomi daugelio universitetų ir kalbų mokyklų. Visgi iki šiol nebuvo atlikta išsamių tyrimų apie tai, kaip išties vyksta lietuvių kalbos kaip antrosios (K2) įsisavinimas, kokiais principais formuojasi lietuvių K2 tarpukalbė, kokia seka į tą tarpukalbę ateina ne tik morfologiškai labai turtingos lietuvių kalbos, bet ir kasdienėje kalboje gausiai vartojamos skirtingos ir net šnekamojoje kalboje gana skaidrios formos.

Šiame straipsnyje pristatomas atliktas tyrimas apie lietuvių kaip antrosios kalbos įsisavinimo kelią. Tirta įvairaus amžiaus, tautybių, nevienodo Lietuvoje praleisto laiko bei skirtingo kalbos įsisavinimo lygio Lietuvoje gyvenančių užsieniečių šneka. Tirti sakytinę kalbą aktualu dėl akivaizdžios jos didelės svarbos kasdienei komunikacijai gyvenant Lietuvoje, taip pat sakytinei kalbai aktualus spontaninis įsisavinimas, arba „mokymasis iš aplinkos“. Tirti lietuvių K2 yra svarbu dėl kelių priežasčių. Kaip jau minėta, lietuvių kalbos kaip svetimosios yra mokoma jau nemažai metų, todėl tyrimai bus svarbūs geriau suprasti ir planuoti didaktinį procesą. Antrosios kalbos įsisavinimo tyrimai yra svarbūs pirmosios kalbos įsisavinimo procesams suprasti (ir atvirkščiai), juos palyginti, nes tiriant vaikų kalbos raidą negalima atskirti vien kalbos įsisavinimo progreso nuo bendro augimo ir pasaulio pažinimo progreso. Be to, lietuvių kalbos turtinga ir skaidri morfologija gali padėti atskleisti tam tikrus antrosios kalbos įsisavinimo aspektus, kurie negali būti pastebėti tiriant mažiau morfologinių formų turinčias kalbas, pvz., anglų, arba kalbas, kurios turi skirtingas morfologines formas, tačiau šnekamojoje kalboje tos formos nėra skaidrios ir sunkiai gali būti atpažįstamos pradedančiųjų, pvz., prancūzų.

Čia aprašomo tyrimo pagrindinis dėmesys sutelktas į veiksmo raišką ir, konkrečiai, lietuvių kalbos veiksmažodžio sistemos įsisavinimo raidą. Tirti

ši aspektą svarbu, nes juk veiksmas (ar būseną) reiškiamą praktiškai kiekviena pasakyme, tačiau remiantis kitų antrųjų kalbų tyrimais, veiksmožodžio formos atsiradimas pasakyme yra vienas iš pirmųjų labai svarbių etapų pradedančiojo kalbėti tarpukalbėje. Straipsnyje trumpai pristatomas teorinis kontekstas, kuriuo remiantis buvo atliktas tyrimas ir analizė, aprašoma tyrimo medžiaga ir pateikiama jos analizė. Svarbiausias tikslas – nustatyti lietuvių kalbos kaip antrosios veiksmožodžio sistemos įsisavinimo seką, pamėginti apibrėžti pastebėtas įsisavinimo atmainas ir joms būdingas savybes. Laikantis funkcinio požiūrio, siekiama apžvelgti, kokias lietuvių kalbos veiksmožodžio formas lietuviškai kalbantys užsieniečiai vartoja kokioms funkcijoms reikšti.

2. Teorinis kontekstas

Nepaisant to, kad kitos nei gimtosios kalbos buvo mokomasi ir mokoma nuo seniausių laikų, konkretūs moksliniai šio reiškinio tyrimai pradėti visai neseniai, tik maždaug antroje praėjusio amžiaus pusėje. Nuo to laiko ši kalbinių tyrimų sritis labai sparčiai plečiasi. Pradinis susidomėjimas, kilęs iš didaktinių sumetimų, labai greitai lėmė ir teorijų atsiradimą. Pirmieji šios srities tyrimai priskirtini psicholingvistikai, tačiau pastaraisiais dešimtmečiais jau galima kalbėti apie įsisavinimo lingvistiką (angl. *acquisitional linguistics*) kaip atskirą tyrimų kryptį. Į antrosios kalbos įsisavinimą galima žvelgti ir jį tirti įvairiais būdais. Kaip svarbias ir skirtingas dvi pozicijas, ar išeities taškus, galima laikyti Chomskio universaliąją gramatiką ir Greenbergo kalbų universalijas. Generatyvistai, arba universaliosios gramatikos šalininkai, apie kalbą ir universalius gramatikos principus galvojo labai abstrakčiame lygmenyje, tuo tarpu tipologiniu požiūriu kalbų universalijos atrandamos nagrinėjant ir lyginant įvairias realiai egzistuojančias kalbas ir nustatant bendrus joms bruožus (Ellis 1994).

Žvelgiant į besimokančiojo ar pradedančiojo kalbėti kita kalba šneką pastebėta, kad besimokančiojo daromos klaidos sudaro tam tikrą sistemą (Corder 1967). Taip susiformavo supratimas, kad besimokančiojo kalba kiekvienu, net ir pačiu elementariausiu etapu, yra tam tikra tarpukalbė (angl. *interlanguage*, Selinker 1972), kuri semiasi tiek iš K1, tiek iš K2, bet skiriasi nuo jų abiejų. Pastebėta, kad tarpukalbėms taip pat galioja tos pačios universalijos, kadangi jos randamos natūraliose kalbose, o besimokančiojo naujos kalbos tarpukalbė taip pat yra natūrali kalbos raida, besiremianti tais pačiais universaliais principais.

Stebint ir tiriant besimokančiųjų antrosios kalbos tarpukalbę atlikta daug specifinių lingvistinių formų – leksikos, morfologinių formų, sintaksinių konstrukcijų – atsiradimo tyrimų. Ilgainiui tyrimų kryptis pradėjo kisti nuo „galutinio produkto“ tyrimo link „proceso“ tyrimo, t. y. stengiantis išsiaiškinti gilesnius kognityvinius, funkcinis procesus, kurie veikia antrosios kalbos įsisavinimą (von Stutterheim, Klein 1987) ir vienu ar kitu formų atsiradimą tarpukalbėje. Funkciniu požiūriu laikomasi nuostatos, kad funkcija veda ir nustato, bent iš dalies, formą. Taigi dėmesys krypsta į teksto vidų, į semantinius ir pragmatinius situacijos bruožus ir į patirties konceptualizavimą įsitikinus, kad šie veiksniai skatina ar net lemia vienos ar kitos kalbinės formos pasirinkimą (Giacone Ramat 2003a).

Laikantis funkcinio požiūrio į antrosios kalbos įsisavinimą praėjusio amžiaus paskutiniais dešimtmečiais Europoje atlikta didelių ir svarbių tyrimų, kuriuos, kaip jau minėta straipsnio pradžioje, paskatino intensyvi imigracija į įvairias šalis. Vienas bene plačiausios apimties buvo vadinamas ESF (*European Science Foundation*) projektas „Second language acquisition by adult immigrants“, vykdytas ne vienos mokslininkų komandos skirtingose Europos šalyse ir tyręs anglų, vokiečių, prancūzų, švedų bei olandų kalbų įsisavinimą. Trejus metus buvo tiriamos dviejų skirtingų K1 kalbėtojų grupės (pvz. vokiečių besimokantys italai ir turkai, olandų kalbą besimokantys turkai ir marokiečiai ir t. t.). Tyrime dalyvavo apie 40 asmenų ir buvo pastebėta, kad nepaisant skirtingų jų gimtųjų kalbų ir skirtingų kalbų, kurių apsuptyje jie gyveno, įsisavinimo kelias turi bendrų bruožų. Šio tyrimo metu buvo suformuluota **bazinės atmainos** (angl. *basic variety*) sąvoka. Bazinę kalbos įsisavinimo atmainą tyrėjai trumpai apibūdina taip:

- I. *Suaugusieji, besimokantys antrosios kalbos (ne formalioju mokymu), normaliai išvysto tokią savotišką kalbos formą - BA. Kai kurie iš jų šiame lygmenyje sustoja, tai yra, jie išlaiko šios atmainos struktūrinės ypatybes ir tik turtina savo leksinį repertuarą, tuo tarpu kitų kalbėtojų atmaina daugiau ar mažiau sudėtingėja.*
- II. *Bazinės atmainos leksika iš esmės imama iš tikslinės kalbos (su tam tikrais skoliniais iš kitų šaltinių). Ji daugiausia susideda iš (nekaitomų ir dažnai fonologiškai iškreiptų) atviros klasės elementų; uždarytųjų klasių elementai randami, bet reti. Naujų žodžių kūrimas apsiriboja daiktavardžio-daiktavardžio dūriniais.*
- III. *Struktūriškai bazinei atmainai būdingas nedidelis rinkinys organizacinių principų. Būtent šių principų tarpusavio sąveika lemia, pavyzdžiui, konkrečių pasakymų formą arba tai, kaip reiškiami laikas ir erdvė. Šie principai atrodo esantys bendri visiems*

besimokantiesiems, nepriklausomai nuo kilmės ar tikslinės kalbos. Tai, kas iš dalies kinta, yra jų sąveika ir ypač tai, kurių ryšių atsisakoma tuose kontekstuose, kai jie vienas kitam prieštarauja.

IV. BA visiškai nerandama (a) laisvųjų ar sietinių morfemų, turinčių tik gramatinę funkciją ir (b) sudėtingų hierarchinių struktūrų, ypač prijungimo.

(Klein, Perdue 1997, 332)

Kalbėdami apie laiko raišką bazinėje atmainoje tyrėjai pastebi, kad šios atmainos pasakymai dažniausiai susideda iš nekaitomų veiksmažodžių, jų papildinių ir, kartais,rieveiksmių. Tai reiškia, kad BA neturi įprastų gramatinių priemonių reikšti laiką ar veikslą. Taip pat pastebėta, kad veiksmažodžiai vartojami „pamatinė forma“ (angl. *base form*), pavyzdžiui angliškai tai yra kamienas (nors kartais pasitaiko ir *V-ing* forma), kitų kalbų (vokiečių, prancūzų) gali būti bendratis, švedų – viena kaitoma forma, vartojama bendra reikšme, dažnai praleidžiama veiksmažodžio jungtis. Laikui ar laiko ryšiams reikšti gana gausiai vartojamarieveiksmių, pvz. *prieš(tai)*, *po to*, *tada* ir pan. (plačiau apie ESF projektą žr. Perdue 1993; Klein, Perdue 1997).

Minėtas ESF ir kiti projektai Europoje tyrė daugiausia germanų (anglų, vokiečių) kalbas, taip pat prancūzų, ir paaiškėjo, kad net ir tos kalbos, kurios iš tiesų turi gana aiškią ir tikslią morfologinę kaitybą (kaip vokiečių ar prancūzų), šnekamojoje kalboje, kuri yra svarbiausia įsisavinantiesiems iš aplinkos, tas skirtingas morfologines formas fonetiškai realizuoja labai panašiai. Dėl to skirtingos formos nėra besimokančiųjų suvokiamos kaip tokios ir jos įsisavinamos labai vėlai. Šiek tiek vėliau vykdytas, ESF projekto inspiruotas, italų kaip antrosios kalbos tyrimas, kurį koordinavo Pavijos universitetas, parodė, kad įsisavindami fonetiškai daug pastebimesnę ir morfologiškai skaidresnę italų kalbą užsieniečiai išmoksta kiek kitaip. Kitaip tariant, įsisavinimas vyksta tokiu pat būdu, tačiau bazinėje atmainoje, nors nerandama kitokios morfologinės kaitybos, visgi yra dvi veiksmažodžio formos: esamasis laikas (dažniausiai vienaskaitos trečias asmuo, kuris ne tik yra dažniausias kalboje, bet šios formos galūnės balsis sutampa su bendraties, taip pat iš šios formos padaromos kitos formos) ir būtojo laiko dalyvis, kuris vartojamas baigtiniam veikslui žymėti. Tolesnis įsisavinimo procesas, jei vyksta, yra nuoseklus, kaip iliustruoja 1 pav.

TABELLA 4.3
Sequenza di apprendimento del sistema verbale

	Pres/Inf	(Aus) PP	Imperfetto	Futuro	Condizionale	Congiuntivo
Hagos	-	-	-	-	-	-
Chu	+	+	-	-	-	-
Tughiascin	+	+	-	-	-	-
Peter	+	+	-?	-	-	-
Frieda	+	+	+?	-	±	-
Markos	+	+	+	-?	-	-
Xiao	+	+	+	-?	-	-
John	+	+	+	+	±	-
Antje	+	+	+	+	+	-
Ababa	+	+	+	+	+	-?
Matthias	+	+	+	+	+	+

1 pav. Italų K2 veiksmožodžio sistemos įsisavinimo seka (Banfi, Bernini 2003, 90)²

Taigi italų K2 bazinėje atmainoje randama viena, pirmoji, morfologinė opozicija – pamatinė forma (esamojo laiko arba bendratis forma) vs. būtojo laiko dalyvio forma, vartojama baigtiniam veiksmui reikšti. Tyrėjų teigimu būtojo laiko dalyvis pirmiausia vartojamas baigtinio veiksmo, o tik vėliau praeičiai reikšti, tačiau svarbiausia yra apskritai šios opozicijos atsiradimas, nes jis rodo, kad aiški ir skaidri šio dalyvio forma yra pastebima ir integruojama į tarpukalbę specifine funkcija (plačiau apie italų K2 veiksmožodžio morfologiją ir Pavijos projektą žr. Banfi 1990; 1993, Berretta 1990; Giacalone Ramat 1995; 2003b). Tai rodo, kad kalbos morfologijos turtingumas ne tik nekludo įsisavinti, bet jei morfologija skaidri, tai net paspartina įsisavinimo procesą.

Išsamių lietuvių kaip antrosios kalbos tyrimų iki šiol nebuvo atlikta³. Iš didaktinių ir kitų paskatų lietuvių kaip antrajai kalbai yra parengti Bendrieji

² Italų kalbos veiksmožodžio formos: Pres/Inf – esamasis laikas/bendratis, (Aus)PP – (pagalbinis veiksmožodis) būtojo laiko dalyvis, Imperfetto – nebaigtinis būtasis laikas, Futuro – būsimasis laikas, Condizionale – Tariamoji nuosaka, Congiuntivo – Konjunktyvo nuosaka. + forma randama; +? forma randama, tačiau su svarbiomis vartojimo problemomis; ± forma randama tik ribotame skaičiuje leksinių tipų; -? labai mažai pavartojimo atvejų; - forma nerandama.

³ Iš lietuvių kaip pirmosios kalbos įsisavinimo procesų yra tirta veiksmožodžio (Wójcik 2000), daiktavardžio (Savickienė 2003), būvardžio (Kamandulytė 2009) morfologija, pokalbio struktūra (Balčiūnienė 2009).

Europos kalbų mokymosi, mokymo ir vertinimo metmenys (BEKM 2008), išleista nemažai įvairių lygių vadovėlių. Kai kurių kategorijų įsisavinimo sunkumai tirti diplominiuose darbuose (Zakarauskaitė 2006; Zaleskaja 2010), iš didaktinių paskatų kilusioje studijoje (Alešiūnaitė ir kt. 2012). Šiame straipsnyje pristatomas lietuvių kaip antrosios kalbos tyrimas yra pirmasis bandymas pažiūrėti į lietuvių K2 tarpukalbę kaip į sistemą neanalizuojant vienos konkrečios formos klaidų, bet stengiantis suprasti, kaip veikia besimokančiųjų lietuvių kalbos sistema, kas jai būdinga, kokia seka įsisavinama lietuvių kalba.

3. Tyrimo medžiaga ir metodai

Medžiagą antrosios kalbos įsisavinimui tirti įmanoma rinkti skirtingais metodais. Metodo pasirinkimas paprastai priklauso nuo įvairių veiksnių, taip pat nuo to, kas norima iširti, kiek ir kokių informantų planuojama tirti, kiek laiko galima vykdyti tyrimą ir pan. Lietuvių kalbos kaip antrosios įsisavinimo tyrimui pasirinktas skerspjūvio metodas, kadangi turėtas tikslas surinkti kalbinius duomenis iš nedidelės grupės (10–20) Lietuvoje gyvenančių užsieniečių, kurie skirtųsi amžiumi, pirmąja kalba, laiku, praleistu Lietuvoje, lietuvių kalbos įsisavinimo lygiu. Buvo nuspręsta apsiriboti tik užsieniečiais, atvykusiais gyventi į Lietuvą po Nepriklausomybės, kadangi nuo sovietmečio Lietuvoje gyvenančių rusakalbių (ar kitų) kalbinė situacija yra specifinė, todėl jai reikia atskirų išsamių tyrimų. Kadangi tyrimu siekiama išsiaiškinti natūralią lietuvių K2 įsisavinimo seką, prioritetas buvo teikiamas spontaniniam kalbos įsisavinimui. Vis dėlto pradėjus ieškoti tyrimo respondentų gana greitai paaiškėjo, kad daugelis į Lietuvą atvažiuojančių užsieniečių pradeda ir tam tikrą laiką lanko kalbos kursus ar bent turi intenciją kalbos mokytis formaliai.

3.1. Tyrimo dalyviai ir tiriamoji medžiaga

Tyrimui surinkti 17 Lietuvoje gyvenančių užsieniečių kalbos duomenys. Tiriamieji parinkti pagal tai, kad nebūtų visai arba būtų kuo mažiau formaliai mokęsi lietuvių kalbos. Kaip jau minėta anksčiau, visai nesimokiusių, bet šiek tiek gebančių reikšti mintis lietuviškai ir sutinkančių dalyvauti tyrime rasta labai nedaug (kelerius ar daugiau metų Lietuvoje gyvenantys, bet pakankamos kompetencijos net elementariam pokalbiui lietuviškai palaikyti neturintys asmenys tyrime dalyvauti atsisakė). Dar vienas atrankos kriterijus buvo, kad asmuo neturėtų lingvistinio išsilavinimo, nes tai galėtų paveikti jo atidumą kalbos morfologijai (tarp tiriamųjų yra dėstytojų, kurie dėsto ir kalbą, tačiau jų išsilavinimas nėra kalbinis, o literatūrinis ar kitokios humanitarinės pakraipos). Informacija apie tyrimo dalyvius pateikiama 1 lentelėje.

1 lentelė. Tyrimo dalyviai

ID ⁴	Am- žius	K1	Kitos K2	Laikas Lietu- voje	Lietu- vių k. moky- masis (val.) ⁵	Sutuok- tinis/ lietuvis/ vaikai	Namų kalba	Užsiėmimas	Anali- zuojama medžiaga (trukmė val.)
Agata	28	rusų	anglų, baltarusių, ispanų, portugalų	3 metai	50	-	rusų	tyrėja	1:55
Alexandr	20	ukrainiečių	rusų, anglų	~4 metai	90	-	anglų/ rusų	studentas ⁶	1:06
Angel	45	ispanų	(anglų) ⁷	~2,5 metai	300	žmona	ispanų	bedarbis	1:48
Anna	66	italų	prancūzų, lotynų, ewondo	18 metų	80	-	lietuvių	vienuolė, moky- toja	1:13
Diego	54	tagalų, an- glų	(ispanų, rusų)	10 metų	30	žmona, 2 vaikai	anglų	verslininkas	0:49
Dino	27	italų	anglų, prancūzų, persų	~2 metai	260	žmona	italų	darbuot. tarptauti- neje kompanijoje, lektorius	2:36
Elena	45	italų	prancūzų	10 metų	1000	-	italų, lietuvių	mokytoja	1:27
Eunok	54	korejiečių	(anglų, rusų)	21 metai	660	vaikai	korejie- čių	dailininkė, misio- nieriė	1:32
Ganna	22	ukrainiečių	rusų, anglų, vokie- čių	4 metai	140	-	-	studentė	2:06
Gediminas	23	rusų, ukrai- niečių	anglų	3 metai	50	-	rusų	studentas	1:28
Jane	48	anglų	(ispanų)	16 metų	50	-	-	dėstytoja	1:14

ID ⁴	Am-žius	K1	Kitos K2	Laikas Lietu-voje	Lietu-vių k. moky-masis (val.) ⁵	Sutuok-tinis lietuvis/ vaikai	Namų kalba	Užsiėmimas	Anali-zuojama medžiaga (trukmė val.)
Juan	32	ispanų	anglų, (prancūzų)	3 metai	660	(draugė)	anglų, ispanų	darbuotojas tarp-tautinėje kompa-nijoje	1:38
Madina	19	k a z a c h u , rusų	anglų, (prancūzų, vokiečių)	~3 metai	90	-	lietuvių	studentė	1:55
Nicolas	32	prancūzų	anglų, (ispanų)	~9 metai	700	-	-	darbuotojas tarp-tautinėje kompa-nijoje	2:04
Šarūnas	39	anglų	vokiečių, danų, prancūzų, (ispanų, lotynų)	7 metai	0	žmona, 2 vaikai	anglų	dėstytojas	1:16
Susan	23	anglų	ispanų, s. graikų	8 mėn.	100	-	anglų	darbuotoja	1:34
Victoria	18	rusų	anglų, (prancūzų)	1,5 metų	140	-	rusų	studentė	1:23

⁴ Vardai pakeisti, transkripcijose ir toliau straipsnyje kalbėtojas žymimas pirmosiomis trimis vardo raidėmis, pvz.: Aga-ta = AGA.

⁵ Apskaičiuota apytiksliai pagal tyrimo dalyvių pateiktą informaciją.

⁶ Studentų mokomoji kalba nėra lietuvių kalba.

⁷ Skliaustuose įrašyta kalba tiriamojo mokama nedaug.

Duomenys rinkti per du susitikimus su kiekvienu dalyviu. Susitikimų ir pokalbių trukmė skiriasi priklausomai nuo to, kiek tiriamasis galėjo skirti laiko tyrimui, kiek laiko jo antrosios kalbos gebėjimai leido jam bendrauti lietuviškai ir kiek jis turėjo noro kalbėti. Iš viso surinkta daugiau nei 30 val. įrašų, iš kurių transkribuotos ir analizuotos 27 val. Kadangi kai kurie tiriamieji gebėjo ir turėjo noro ilgai kalbėti, apsispręsta transkribuoti ir analizuoti tik iki dviejų valandų interviu, nes kitaip būtų per didelis kiekybinis atotrūkis nuo kitų dalyvių. Vidutiniškai analizuojama 1,5 val. kiekvieno dalyvio įrašų, kurie susideda iš interviu ir atliktų užduočių dalių. Interviu trukmė buvo nuo 40 min. iki 3,5 val. (kaip minėta, neanalizuojama daugiau nei 2 val.); filmo atpasakojimo užduoties trukmė: nuo 5,5 min. iki 24 min.; dvi paveikslėlių užduotys po 3–4 min., recepto papasakojimo užduotis: nuo 4 iki 30 min., sakinių pakartojimo užduotis ~4 min.

Kaip matyti iš lentelėje pateiktųjų duomenų, tyrime dalyvavo 9 moterys ir 8 vyrai, jauniausiajai tyrimo dalyvei – 18, vyriausiajai – 66 metai, ilgiausiai Lietuvoje gyvenusi Eunok (21 metus) čia užaugino vaikus, kurie jaučiasi daugiau lietuviai, trumpiausiai Lietuvoje tyrimo atlikimo metu gyveno Susan (8 mėn.). Lentelėje pateikiamas apskaičiuotas apytikslis lietuvių kalbos kaip antrosios mokymosi valandų skaičius pagal tai, kas buvo sužinota iš pačių dalyvių. Kaip matyti, visai formaliai lietuvių kalbos nesimokęs deklaravo tik Šarūnas, tačiau yra nemažai dalyvių, kurie lietuvių kalbos mokėsi tik 100 ar mažiau valandų. Net ir tie dalyviai, kurie lietuvių kalbos mokėsi ilgiau (ar intensyviau), gyvena Lietuvoje ilgiau nei mokėsi, todėl jų kalbos įsisavinimą, galima manyti, didele dalimi lemia aplinkos kalba, o ne vien formalus mokymasis. Tyrimo dalyviai Lietuvoje gyvena/dirba Vilniaus (8) ir Klaipėdos (9) apskrityse.

Jau buvo užsiminta, kad kalbinė medžiaga buvo renkama interviu su dalyviais metu. Kad būtų galima geriau palyginti kalbėtojus tarpusavyje bei išsiaiškinti labiau rūpimus veiksmažodžio sistemos įsisavinimo aspektus, visiems dalyviams buvo pateikiamos tos pačios užduotys. Iš viso buvo pateiktos 5 užduotys, tačiau šiame straipsnyje analizuojami duomenys tik iš interviu su dalyviais, kulinarinio recepto pasakojimo užduoties ir *Modern Times* filmo ištraukų siužeto atpasakojimo, kadangi čia buvo daugiausia medžiagos analizei. Išsamiau apie skerspūvio metodą ir kitus duomenų rinkimo aspektus žr. Ramonaitė 2015.

3.2. Medžiagos apdorojimas analizei

Susitikimų su tyrimo dalyviais metu jų kalba buvo įrašinėjama skaitmeniniu diktofonu. Atsirinkti kalbos įrašai transkribuoti CLAN programa pagal CHILDES (MacWhinney 2000) sistemą. Ši programa puikiai tinka morfologinei analizei, tačiau ja transkribuojant negimtakalbių lietuvių šneką reikėjo spręsti įvairius su negimtakalbių akcentu ir tarimo subtilybėmis susijusius keblumus. Programa neturi kirčiavimo ar priegaidžių žymėjimo galimybių, tačiau kadangi tokia analizė nebuvo pagrindinis tyrimo uždavinys, į tai specifiškai nebuvo atsižvelgta. Tais atvejais, kai priegaidė ar kirtis keičia morfologinę žodžio formą, buvo pasirenkama ta, kuri atitinka bendrinę lietuvių kalbą, pvz., *gāli* – esaml. 1. 3 asm., o *gali* – esam. 1. vns. 2 asm.

Atliktos transkripcijos buvo patikrintos ir susietos su atitinkamu įrašų garsu, kaip leidžia padaryti CLAN programa, ir tai padeda toliau morfologiškai koduojant greitai perklausyti įrašą ir pasirinkti tinkamą formą. Turėjus galimybę pasinaudoti Vytauto Didžiojo universiteto sudarytu leksikonu, buvo atliktas automatinis morfologinis transkripcijų kodavimas. Toliau koduojant rankiniu būdu susidurta ne tik su leksikone neįvestais žodžiais ir jų formomis bei su tinkamos formos iš neaiškaus negimtakalbio tarimo problema, bet taip pat su formomis, kurios neegzistuoja lietuvių kalboje. Daugiausia dėmesio kol kas buvo skirta veiksmažodžio formoms ir kadangi buvo pastebėta, kad lietuvių K2 tik retkarčiais pasitaiko formų, kurios visai neturėtų morfologinio kaitybos žymeklio, formos, kurios turi aiškia morfologinę žymą ir aiškiai priskirtinos konkrečiai formai, nors ta forma ir neatitinka lietuvių kalboje esančios formos, buvo žymimos kaip tos konkrečios formos tik su specifine „dif“ žyma (žr. 2 pav. 3323 ar 3333 eilutes). Tuo atveju, jei iš pavartotos formos ir jos konteksto negalima aiškiai nuspręsti, kokiam veiksmažodžio laikui ar asmeniui priklauso forma, buvo palikta tik veiksmažodžio „v“ žyma ir specifinė „dif“ žyma, pvz., v:dif|duoti=davo, v:dif|grįžti=grįžu ir pan. Tokio principo buvo laikomasi tam, kad nebūtų prarastos kaip nepastebėtos tos formos, iš kurių aki-vaizdu, kad kalbėtojas yra įsisavinęs formos sudarymo principą ir jas savarankiškai konstruoja pagal analogiją, bet kartu būtų galima nesunkiai atrasti lietuvių kalbos neatitinkančias formas. 2 pav. iliustruoja, kaip atrodo morfologiškai užkoduota transkripcija.

Taip sutvarkius duomenis CLAN programa leidžia automatiškai skaičiuoti norimas formas, automatiškai gauti jų pavartojimo kontekstus ir pan. Kaip

matyti iš paveikslo, pagal CHILDES sistemą kalbėtojas žymimas pirmomis trimis vardo raidėmis, vienoje eilutėje rašomas vienas pasakymas (t. y. iki pauzės), eilutės gale turi būti koks nors pabaigos ženklas (., ?, ! ar +...), eilutės viduje skyrybos ženklai nerašomi (išsamiau darbą su CLAN lietuvių kalba aprašo Balčiūnienė 2009).

```

Clan - [Dino_1.mor.cex]
File Edit View Tiers Mode Window Help
3302 *TER: +< mhm . .
3303 %mor: part|mhm=mhm .
3304 *DIN: bet tai tai problema nes +... .
3305 %mor: conj|bet=bet pronom:neutr|tas=tai pronom:neutr|tas=tai
3306 n:06:fm:sg:nom|problema=problema conj|nes=nes +...
3307 *DIN: pavyzdžiui +... .
3308 %mor: pragm|pavyzdžiui=pavyzdžiui +...
3309 *DIN: pastebėjo kad kad +... .
3310 %mor: v:past:3|pastebėti=pastebėjo conj|kad=kad conj|kad=kad +...
3311 *DIN: iš [ ] išmokiau ?
3312 %mor: v:past:sg:1|išmokyti=išmokiau ?
3313 *TER: mhm . .
3314 %mor: part|mhm=mhm .
3315 *DIN: keletą žodžių +... .
3316 %mor: pronom:acc|keletas=keletą n:03:ms:pl:gen|žodis=žodžių +...
3317 *DIN: iš bendradarbių nes nes +... .
3318 %mor: prep|iš=iš n:com:03:ms:pl:gen|bendradarbis=bendradarbių
3319 conj|nes=nes conj|nes=nes +...
3320 *TER: mhm . .
3321 %mor: part|mhm=mhm .
3322 *DIN: girdžiu ehm gir [ ] girdu . .
3323 %mor: v:pres:sg:1|girdėti=girdžiu v:pres:sg:1:dif:pr|girdėti=girdu .
3324 *TER: mhm iš bendradarbių lietuvių ?
3325 %mor: part|mhm=mhm prep|iš=iš n:com:03:ms:pl:gen|bendradarbis=bendradarbių
3326 n:03:ms:pl:gen|lietuvius=lietuvių ?
3327 *DIN: taip taip taip iš lietuvių . .
3328 %mor: part|taip=taip part|taip=taip |part|taip=taip prep|iš=iš
3329 n:03:ms:pl:gen|lietuvius=lietuvių .
3330 *TER: aha . .
3331 %mor: part|aha=aha .
3332 *DIN: nes girdu +... .
3333 %mor: conj|nes=nes v:pres:sg:1:dif:pr|girdėti=girdu +...

```

2 pav. Transkripcija su morfologine koduote, vaizdas iš CLAN programos

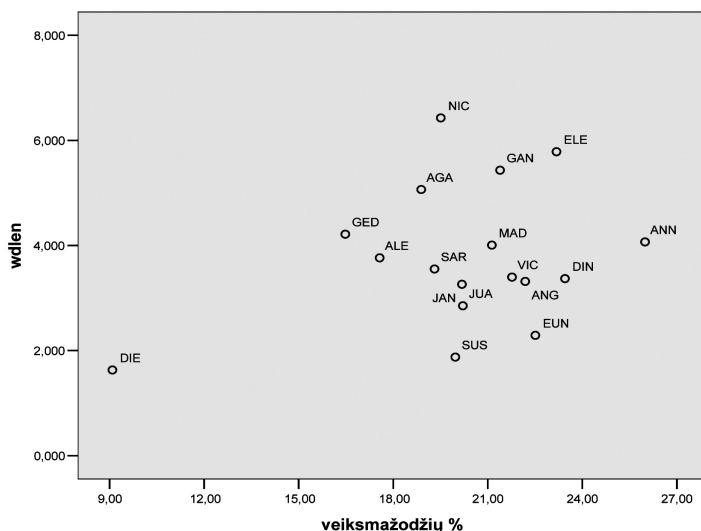
Kadangi tyrimo dalyviai buvo užsieniečiai, natūralu, kad jų kalbos sraute kartais pasitaikydavo žodžių ar ištsių pasakymų kitomis kalbomis. Tokiais atvejais kitos kalbos žodis buvo pažymimas specialia žyma, o iš morfologinės eilutės ištrinamas. Pokalbių metu dažnai pasitaikydavo, kad pašnekovas vienu ar kitu būdu teiravosi trūkstamo žodžio (gestais, kita kalba, apibūdinamas kitaip ir pan.). Tokiais atvejais buvo stengiamasi trūkstamą leksemą pateikti, tarkime, bendratimi ar vardininku. Dalyviui iškart pakartojus pasiūlytą žodį tokia forma, kokia buvo pasakytas (ar atkartotas iš klausimo ar pan.), transkripcijoje pridėta speciali žyma (@rep), kuri vėliau koduojant perkelta ir į morfologinę eilutę (:rep). Tais atvejais, kai pasiūlytas žodis buvo prisime-namas pašnekesyje vėliau, žyma nebekartojama. Kartojimo žyma nenaudota ir tais atvejais, kai pasiūlyta leksema dalyvio pavartota pakeista forma, t. y. savarankiškai sukonstruota.

4. Lietuvių K2 veiksmo raiškos raida

Kalbos įsisavinimas apima skirtingas kalbines plotmes. Pirmosios kalbos įsisavinimo atveju maži vaikai augdami po truputį įgauna skirtingo pobūdžio kompetencijos, pvz., taria pavienius garsus ir tik po ilgo laiko pradeda jungti garsus į skiemenis, o dar vėliau į savo gimtosios kalbos žodžius, po truputį mokosi naujų žodžių, sudaro pradžioje trumpus, vėliau, bėgant metams, vis ilgesnius pasakymus ir t. t. Suaugusiųjų, besimokančių antrosios kalbos, atveju dėl suprantamų praktinių priežasčių visi šie procesai turi vykti labai greitai. Suaugęs žmogus, turintis dėl įvairių priežasčių komunikuoti kita nei gimtąja kalba, yra priverstas panaudoti visas priemones, kad savo mintis išreikštų kiek įmanoma aiškiau fonetiškai, leksiškai ir, priklausomai nuo konkrečios kalbos, morfologiškai. Suaugęs žmogus turi ir nori mintis reikšti ilgesniais pasaky-mais, kai tik tai leidžia jo antrosios kalbos įsisavinimo lygis.

Pradedant lietuvių K2 veiksmo raiškos analizę galima pažvelgti į surink-tus kalbinius duomenis. Yra įvairių skirtingų aspektų, kurie sudaro antrosios kalbos „kokybę“ gimtakalbių požiūriu. Į vieną iš jų, „užsienietiško akcento“ arba fonetinį, šiame tyrime iš esmės nebus gilinamasi ne dėl to, kad jis nebūtų svarbus, bet dėl to, kad šiam aspektui tirti būtų reikalingi kitokie įrankiai, taip pat šis lygmuo yra labai susijęs su pirmąja kalba, nes artikuliacinis aparatas susiformuoja iki paauglystės, todėl prasminga tokio pobūdžio tyrimus atlikti su didesne grupe tos pačios K1 tiriamųjų ir tai nedaug pasakytų apie kitai K1

grupei būdingus sunkumus ar pan. Kiti aspektai nepriklauso nuo asmens K1, pavyzdžiui, pasakymo ilgis (laikomas labai svarbiu tiriant pirmosios kalbos įsisavinimą), leksiniai ištekliai. 3 pav. grafiškai pavaizduota, kaip išsidėsto tiriamieji pagal pasakymo lietuvių kalba ilgį ir veiksmožodžių dalį jų šnekoje. Iš paveikslėlio matyti, kad nemaža dalis tiriamųjų lietuviškai kalba vidutiniškai 3-4 žodžių pasakymais, nors yra pamažu konstruojančių mintį – DIE, SUS ir EUN – apie 2 žodžius, taip pat yra „labai greitų“ kalbėtojų, per vieną pasakymą iki pauzės dažnai pasakančių net šešis ar daugiau žodžių (GAN, ELE, NIC). Žvelgiant į veiksmožodžių dalį kalboje matyti, kad visų, išskyrus vieno (DIE), tiriamųjų kalboje veiksmožodžiai sudaro vidutiniškai penktadalį (nuo 16 iki 26 proc.) šnekos, o tai iš esmės atitinka normalų gimtakalbių vartojamą veiksmožodžių kiekį (plg. Rimkutė 2006; Dabašinskiėnė 2009).

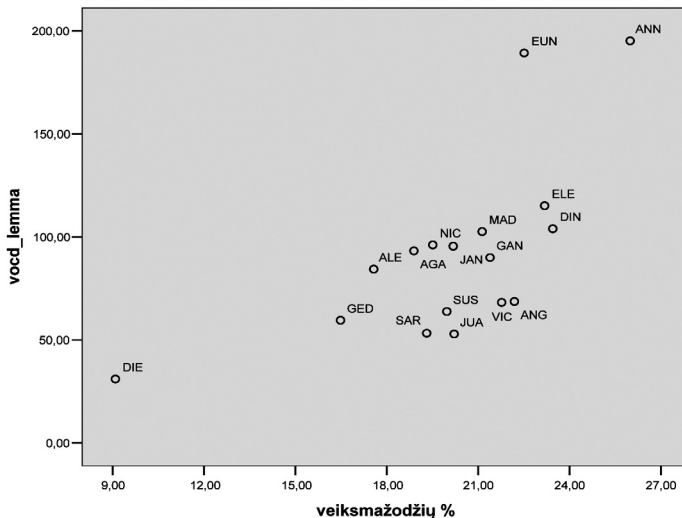

3 pav. Tyrimo dalyvių išsidėstymas pagal pasakymo lietuvių kalba ilgį žodžiais (wdlen⁸) ir veiksmožodžių dalį jų šnekoje

Pažvelgus į kitą kintamąjį, leksinę įvairovę, galima matyti, kaip iliustruoja 4 pav., šiek tiek kitokį tiriamųjų pasiskirstymą. Kalbėtojas DIE atsiskiria nuo

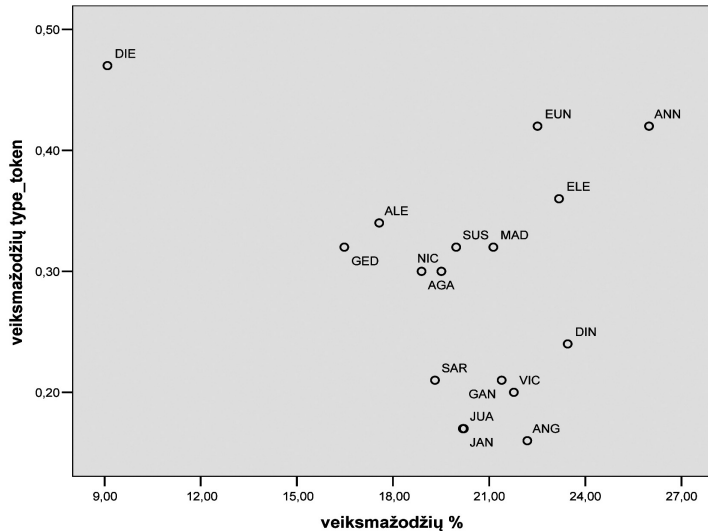
⁸ Wdlen – CLAN komanda, apskaičiuojanti pasakymų ilgį žodžiais.

kitų labai menka leksine įvairove, o ilgiausiai Lietuvoje gyvenančios (21 ir 18 metų) EUN ir ANN nuo didžiosios dalies tiriamųjų atsiskiria didele leksine įvairove. Dar labiau artėjant prie pagrindinio dėmesio objekto – veiksmažodžio – galima pažvelgti, kiek skirtingų formų (*types*) iš visų veiksmažodžių pavartojimo atvejų (*tokens*) pavartojo tiriamieji vėlgį atsižvelgiant į bendrą veiksmažodžių dalį jų šnekoje (5 pav.). Iš šių apskaičiavimų ir grafinių jų atvaizdavimų matyti kai kurios tendencijos ir galima susidaryti tam tikrą labai bendrą vaizdą, kaip tiriamieji šneka lietuviškai, tačiau dar nematyti, kokios konkrečios formos yra vartojamos ir kokias funkcijas jos atlieka tiriamųjų tarpukalbėje. Dėl to toliau tyrimo dalyvių pavartotos formos buvo suskaičiuotos remiantis morfologine koduote pagal tikslinės, t. y. lietuvių, kalbos kategorijas.

4 pav. Tyrimo dalyvių išsidėstymas pagal leksinę įvairovę pagal lemas (*vocc_lemma*⁹) ir veiksmažodžių dalį jų šnekoje.

⁹ CLAN komanda *vocc*, apskaičiuojanti leksinės įvairovės indeksą, čia naudota skaičiuojant skirtingas lemas.

5 pav. Tyrimo dalyvių išsidėstymas pagal skirtingų veiksmazodžių formų ir visų veiksmazodžio formų pavartojimo atvejų santykį (veiksmazodžių type_token) ir veiksmazodžių dalį jų šnekoje¹⁰

4.1. Bendra veiksmazodžio sistemos raida

Kaip minėta aptariant medžiagos paruošimą analizei, lietuviškai kalbantys kitakalbiai pavartojo ir tokių formų, kurių neįmanoma priskirti aiškiai laiko/asmens kategorijai, tačiau tokių atvejų nebuvo daug. Kitos pavartotos formos buvo suskirstytos pagal lietuvių kalbos kategorijas ir suskaičiuotos kiekvienam dalyviui iš visos analizuojamosios medžiagos. Atsižvelgiant į skirtingą pokalbių trukmę ir kalbėtojų gebėjimą kalbėti lietuviškai, gauti skaičiai yra skirtingi. 2 lentelėje pateikiama pagal tiriamųjų kalbinę medžiagą sudaryta veiksmazodžio formų įsisavinimo seka.

Probleminis, kaip matyti iš 2 lentelės, yra liepiamosios nuosakos vartojimas. Yra tiriamųjų, kurie šios formos nepavartojo visai arba pavartojo tiek nedaug atvejų, kad negalima žinoti, ar tikrai ši forma jiems yra pažįstama. Be to, atsižvelgtina į tai, kad, skirtingai nei kitų, šios formos vartojimas gali

¹⁰ DIE iš viso pavartojo vos 50 veiksmazodžio formų (ar panašių į tokias, plg. ALE 598 kartus pavartojo veiksmazodžių formas, o ANN – 1308), pavartojo tik 25 skirtingas formas, dėl šios priežasties automatiškai apskaičiuojamas indeksas gaunamas labai aukštas.

būti nulemtas kultūrinių veiksnių: vakarų kultūrose (ypač amerikiečių anglų) labiau priimtina vartoti liepiamosios nuosakos formas įvairesniuose kontekstuose negu rytų kultūrose. Dėl šių priežasčių skaičiuojant dalyvių išsidėstymą šios formos vartojimas nebuvo įtrauktas ir čia pateikta jos vieta įsisavinimo sekoje nepatvirtinama kaip galutinė.

2 lentelė. **Lietuvių K2 veiksmazodžio sistemos¹¹ įsisavinimo seka¹²**

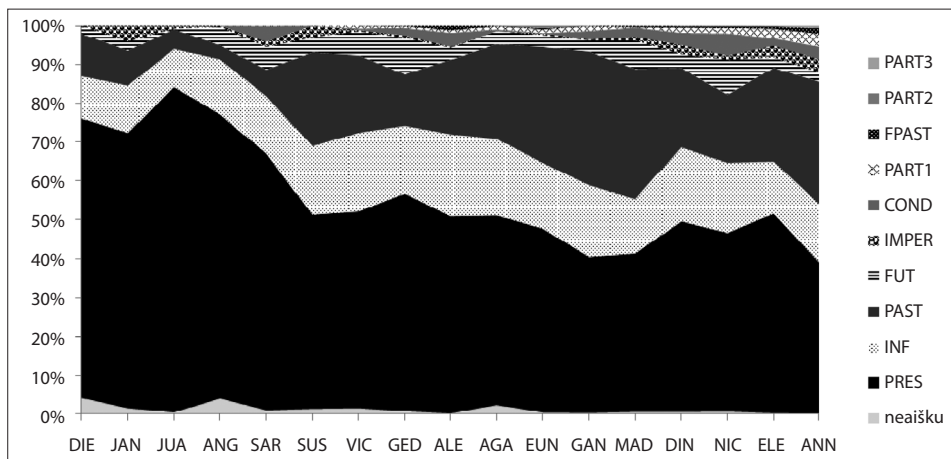
	PRES	INF	PAST	FUT	IMPER	COND	PART1	FPAST	PART2	PART3
DIE	±	?	?	-		-	-			
JAN	+	+	±	-	+		-			
JUA	+	+	±	-	?	-	-			
ANG	+	+	±	?	?	-	-			
SAR	+	+	±	±	+	-	-			
SUS	+	+	+	+	+		-			
VIC	+	+	+	±	?	-	±			
GED	+	+	+	+	+	±	±	?		
ALE	+	+	+	±	?	±	-	±		
AGA	+	+	+	+		-	±	?		
EUN	+	+	+	+	?	?	?	?	+	
GAN	+	+	+	+	+	+	±	?		
MAD	+	+	+	+	+	+	±	+		
DIN	+	+	+	+	+	+	±	+		-
NIC	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
ELE	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
ANN	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

Svarbiausias dalykas, kuris matyti iš 2 lentelės, yra pagrindinių formų pasirodymo ir vartojimo seka. Visi tiriamieji vartoja esamojo laiko ir bendraties

¹¹ Čia ir toliau vartojami trumpiniai: PRES = tiesioginės nuosakos esamasis laikas; INF = bendratis; PAST = tiesioginės nuosakos būtasis kartinis laikas; FUT = tiesioginės nuosakos būsimasis laikas; IMPER = liepiamoji nuosaka; COND = tariamoji nuosaka; PART1 = dalyvis; FPAST = tiesioginės nuosakos būtasis dažninis laikas; PART2 = pusdalyvis; PART3 = padalyvis.

¹² Sutartiniai ženklai: + forma randama; ± forma randama, tačiau vartojama tik su keliais leksiniais tipais arba tik vieno kurio asmens; ? forma sporadiškai randama, tačiau nėra aišku, ar suvokiama kaip morfologiškai skirtinga forma; - forma randama, tačiau panašesnė į netyčinę (pvz., nebaigtas sakyti žodis) arba vartojama formulėje. Tuščias langelis reiškia, kad forma nerandama.

formas (tiesa, DIE su tam tikrais sunkumais). Šios dvi formos yra nevienodai pasiskirsčiusios tiriamųjų kalboje (kaip matyti toliau iš 6 pav.), esamojo laiko formos yra nepalyginamai gausesnės. Būtojo laiko formų taip pat randama beveik visų tiriamųjų šnekoje, tačiau jų dar mažiau ir lentelės viršuje esančių dalyvių šnekoje dominuoja vienaskaitos trečiojo asmens forma, ypač gausiai vartojama forma *buvo*. Būsimojo laiko formos nerandamos, arba tiksliau, randamos tokiose formulėse kaip *bus gerai* ir pan. DIE, JAN ir JUA kalboje. Pažymėtina, kad tariamosios nuosakos forma *norėčiau* pasitaiko didžiosios daugumos tiriamųjų kalboje, tačiau tai buvo vienintelė šios nuosakos forma DIE, JUA, ANG duomenyse, taigi – tik formulė. Dalyvio forma randama visų tiriamųjų šnekoje, tačiau lentelės viršuje esančių dalyvių kalboje randamos tik formulės *ne/galima*, retkarčiais dalyvinės formos pasitaiko kaip būdvardiškai vartojamų dalyvių, pvz., *pavargęs*, *keptas* ir pan. Būtojo dažninio laiko formų atsiradimas atrodo vėlyvas, o tokias sudėtingas formas kaip pusdalyviai ir padalyviai vos po keletą per visą susitikimų laiką pavartojo tik labai gerą lietuvių kalbos įsisavinimo lygį pasiekę kalbėtojai.

6 pav. Lietuvių K2 veiksmazodžio sistemos įsisavinimo seka pagal formų pavartojimo gausą kiekvieno tiriamojo kalboje (proc.)¹³

¹³ Neįtrauktos tokios formaliai sudėtingos formos, kurios vartojamos kaip formulės: *ne/galima*, *norėčiau*.

6 pav. pateiktos visos tiriamųjų pavartotos veiksmazodžio formos pagal jų gausą kiekvieno tiriamojo kalboje. Procentinė išraiška leidžia aiškiai matyti, kokios formos dominuoja kiekvieno kalbėtojo šnekoje. Nenuostabu, bet svarbu, kad visų dalyvių šnekoje esamojo laiko formos sudaro apie pusę visų veiksmazodžio formų. Taip pat natūralus gana tolygus bendraties formos vartojimas. Iš grafinės duomenų išraiškos matyti, kad būtojo kartinio laiko formų intensyvesnis vartojimas aiškiai atskiria pirmuosius penkis tiriamuosius nuo likusiųjų. Nepaisant to, kad ir DIE, JAN, JUA, ANG ir SAR yra pavartoję būtojo kartinio laiko formų, akivaizdu, kad jų tarpukalbėje šios formos atlieka tik šalutinį vaidmenį (kaip jau minėta DIE iš viso pavartojo tik 50 veiksmazodžio formų, iš kurių tik 5 priskirtos būtajam laikui). Būsimojo laiko formos nėra gausios tiriamųjų kalboje, tačiau vartojamos beveik visų tyrimo dalyvių. Kitos sudėtingesnės veiksmazodžio formos (tariamoji nuosaka, dalyviai, būtasis dažninis laikas) visu spektru vartojamos tik nemažai pažengusiųjų kalbėtojų (paveiksle nuo GAN iki ANN).

Kaip ir vaikams mokantis gimtosios kalbos, antrosios kalbos įsisavinimas taip pat vyksta palaipsniui. Tiriamųjų tarpukalbės sistemos lyginant tarpusavyje sudaro kontinuumą, kuriame kiekviena sistema palaipsniui papildoma naujais elementais, įsisavintais iš aplinkos kalbos, tačiau neretai matomas ir „grįžimas“ prie ankstesnės sistemos (*backsliding*, Klein 1986). Kai kuriais atvejais galima matyti, kaip kalbėtojas labiau susikaupęs pavartoja tinkamesnę pagal tikslinę kalbą formą, pavyzdžiui, pradėdamas atsakyti į sudėtingesnės formos reikalaujantį klausimą arba atlikdamas užduotį, o vėliau vėl spontaniškai vartoja tvirčiau mokamą formą, paprastai turinčią plačias funkcijas. Besimokantysis nuolat pildo savo tarpukalbės sistemą įvairiais elementais, nors jie būtų ir tik formulės iš aplinkos kalbos. Formulės dažniausiai sudaro geresnės, laisvesnės ir įvairesnės kalbos įspūdį, gali būti pasakomos ir labai greitu tempu, pavyzdžiui „nežinau, kaip pasakyti“, „pažiūrėsime, kaip bus“ ir pan. Dažnai formulėse būna ir sudėtingų morfologinių formų, kurios tokios ir lieka (tik formulėse) tuomet, kai kalbėtojo tarpukalbės sistema sustoja. Tačiau formulės taip pat gali padėti mokytis, jei palaipsniui skirtingos formulėse vartojamos formos imamos analizuoti ir pagal analogiją taikyti kitoms leksemoms (plačiau apie formules žr. Weinert 1995). Sukauptoje kalbinėje medžiagoje gana anksti buvo pastebėta, kad tiriamieji vartoja formulių ar į formules panašių pasakymų (pavyzdžiui, kalbėtojas SAR 134 kartus pavartojo formą *žinai*, kuri dažnai vartojama kaip įterpinys amerikiečių anglų kalboje),

tačiau, kad būtų galima apžvelgti visą pavartotų veiksmažodžio formų repertuarą ir paprasčiau automatiškai koduoti, šios formos transkripcijose paliktos kaip savarankiškai vartojamų veiksmažodžių formos.

Pradedantiesiems kalbėtojams būdingi pasakymai, kuriuose veiksmas nėra reiškiamas niekaip. Pavyzdžiui, kalbėtojas DIE iš viso sukonstravo apie 400 pasakymų, o veiksmažodžio formų pavartota tik 50. Žinoma, dalis pasakymų susideda tik iš vieno žodžio, tačiau galima palyginti, pavyzdžiui, su ALE, kurio 900 pasakymų randama beveik 600 veiksmažodžių formų. Iš to galima manyti, kad pačiai pirmajai lietuvių K2 atmainai taip pat, kaip rasta ir kituose K2 tyrimuose, būdinga vardažodinė pasakymo struktūra. DIE sąmoningai suvokia, kad jam trūksta lietuviškų veiksmažodžių, kuriuos, kai nepakanka savo leksemų repertuaro, kartais skolinasi iš kitos kalbos, žr. 1 priedą.

Besimokančiojo tarpukalbės kokybinis šuolis pastebimas tuomet, kai pasakymuose atsiranda veiksmažodžio formų. Tai nereiškia, kad pasakymų be veiksmažodžių nebelieka. Dažnai pasakymai konstruojami taip, kad norimą išreikšti veiksmažodį būtų galima numanyti arba jis parodomas ir pan., tačiau vis dažniau kalbėtojas gali kliautis ir verbaline veiksmo raiška. Iš 2 lentelėje ir 6 paveiksle pateiktų duomenų neabejotina, kad esamojo laiko formos yra pirmosios, atsirandančios lietuvių K2, ir iki tam tikro etapo visiškai dominuoja kalboje – jos sudaro apie 70 proc. visų veiksmažodžio formų DIE, JAN, JUA, ANG ir SAR šnekoje. Esamojo laiko formos sudaro didelę dalį tiek kasdienės gimtakalbių kalbos, tiek ir kitų besimokančiųjų, tačiau minėtų penkių tiriamųjų kalboje esamojo laiko formos apima plačiausias funkcijas. Tiriamojo DIE kalboje randama gausiausiai pavartotų esamojo laiko formų ir visos jos atitinka trečiojo asmens formas. Vartojimas rodo, kad šios formos tarpukalbėje apima visų asmenų formas, žr. 1–8 pvz. Kai kuriais atvejais, kaip 6 pvz., atrodytų, kad forma „dirba“ apima ne tik veiksmažodžio, bet net dar platesnę vien leksinę funkciją (pagal kontekstą turėta omenyje, kad neturi darbo).

- 1) *DIE: *aš skaito knygą . (DIE int)*
- 2) *DIE: *abu nori gyvena . (DIE MT)*
- 3) *JAN: *nenoriu gyvena Vilnius nenoriu gyvena Chicago ar New_York nelabai patinka +... (JAN int)*
- 4) *ANG: *pero@sp ma@nz man patinka eina mo [/] mokykloje. (ANG int)*
- 5) *ANG: *porque@sp labai sunku čia gyvena. (ANG int)*
- 6) *ANG: *neturi dirba . (ANG int)*
- 7) *JUA: *mes turi tortilla@sp. (JUA receptas)*

- 8) 91 *JUA: *so@en* čia xxx nėra **komplikuoja**.
 92 *JUA: *yra greitai ir nėra xxx tikrai yra trupučiukas* +...
 93 *JUA: *brangus tortilla@sp bet nėra nėra komplikuoja*. (JUA receptas)

Pradedančiųjų kalbėtojų šnekoje randama ir kitokių veiksmažodžio formų, tačiau dažniausiai šios formos vartojamos ta pačia visa apimančia funkcija. Neatrodo, jog yra suvokiamos kaip morfologiškai skirtingos formos ir vartojamos tik leksine reikšme, žr. 9 pvz.

- 9) 195*ANG: *porque@sp* aš, aš **pašiūrėtė** [ː pažiūrėti] mano žodymas [ː žodynas] ir *busco@sp* vieną žo [ː] žodis ir ji hm bisi [ː visi] greitas ji penki penki žodyną aš pirmą.
 200*ANG: aš **šiūrieti** [ː žiūrėti] pirmą ir ir xxx.
 201*ANG: *pir [ː] pirmą kartą labai sunku, laba labai sunku, ne ne, nesuprantė hm dauch [ː daug] is, ir po to da aš ra [ː] retai mano draugą eh pa [ː] mano pagalba*.
 205*ANG: *ir y_bueno@sp ir gerai y@sp aš bueno@sp k kada mano draugą ne eina mokykloje, ne mokykloje eh mokė [ː] mokytoja* +...
 208*ANG: *man sėdėti* Angel tu, kartu, ki [ː] kitą kolegą.
 210*ANG: *eh ji kolega kalba aa [ː] angliškai ir pagalba truputį*. (ANG int)

Taigi bazinėje lietuvių K2 atmainoje pasirodančios veiksmažodžio formos iš esmės yra vartojamos tik leksine reikšme, jų nekaitant. Dažniausiai tai yra esamojo laiko trečiojo asmens forma, tačiau gali būti ir bendratis, specifinių leksemų atveju, pvz., *ne/supratau* (žr. 10 pvz.), ir kitos formos. Suprantama, kad nemaža trečiojo asmens formų pavartojimo atvejų atitinka tikslinės kalbos taisykles, kadangi dažnai tiriamieji kalba apie trečius asmenis arba bendro pobūdžio reiškinius, taip pat vartoja tokių į formulę panašių pasakymų kaip *man reikia* ir pan. Svarbu pažymėti, kad trečiojo asmens formų funkcijos išlieka plačios labai ilgai, būtent trečiojo asmens formas vietoj kitų pavartoja ir labai pažengę kalbėtojai, nors tai ir reti pavieniai atvejai.

- 10) 755 *JUA: *čia aš aš nesupratau kodėl* +...
 756 *JUA: *tu gyv [ː] tu gyvena čia* +...
 757 *JUA: *ir tu ne* +...
 758 *JUA: *xxx to_try_to_learn@en*. (JUA int)

Įdomus yra JAN atvejis, nes jos pamatinę veiksmažodžio formą (*base form*, Klein, Perdue 1997) sudaro ir kitos, gana sudėtingos, tačiau dažnai kalbėtojos aplinkoje pasitaikančios formos (pagal kalbėtojos amžių ir užimamas

pareigas gimtakaičiai lietuviai natūraliai kreipiasi „jūs“), kurias ji sėkmingai pridėda prie savo leksemų repertuaro, žr. 11–14 pvz.

- 11) 210 *JAN: laikračis@rep i Charlie Chaplin +...
211 *JAN: skaityti i sako ko kaip yra yra +...
212 *JAN: fabrikas turi darbas šiandien bet reikia reikia **važiuojat** šiandien +...
(JAN MT)
- 12) *JAN: aš ne nenori **sakykit** kai yra blogas arba geras. (JAN int)
- 13) 969 *JAN: turi vieną draugę Nnnn **suprantate** +...
970 *JAN: angliškai labai labai gerai. (JAN int)
- 14) 1185 *JAN: septyni metai aš gyvena čia +...
1186 *JAN: neturi draugas.
1187 *JAN: Lietuva.
1188 *JAN: kodėl aš **negalima** šneka lietuviškai i +...
1189 *JAN: jos **negalima šnekat** angliškai. (JAN int)

Apskritai žvelgiant į asmens kategoriją, pastebėtinas vienaskaitos pirmojo asmens formų ankstyvas pasirodymas. Kalbėtojų, kurie pasižymi bazinei įsisavinimo atmainai būdingomis ypatybėmis, šnekoje pirmojo asmens formos pirmiausia pasitaiko iš tokių leksemų, kurios, tikėtina, pirmiausia įsisavinamos kaip formulės: *ne/žinau*, *ne/suprantu*, *ne/noriu*, *ne/turiu*¹⁴. Išskyrus šias, kurios gali būti vartojamos ir kaip pamatinė veiksmažodžio forma, kitų leksemų nors ir negausiai užfiksuotos esamojo laiko vienaskaitos pirmojo asmens formos yra vartojamos tik „aš“ funkcija¹⁵. Panašiai vartojamos ir daugiskaitos pirmojo asmens formos, nors jų tiriamieji vartojo mažiau. Šiek tiek neaiškesnė situacija dėl vienaskaitos antrojo asmens formų. Jų tiriamųjų kalboje nėra labai gausu, be to, nemažai dažniausių leksemų ši forma sutampa ar tik kirčiu skiriasi nuo trečiojo asmens formos, plg. *gali*, *nori*, *turi*. Vis dėlto svarbiausia

---

¹⁴ Vien šios keturios formos sudaro 80 proc. JAN pavartotų vns. 1 asm. formų, pridėjus formą *esu* sudaro 75 proc. JUA, o formą *galiu* 74 proc. ANG ir 79 proc. SAR pavartotų vns. 1 asm. formų. Palyginimui, kalbėtojos SUS duomenyse šios formos sudaro 66 proc., MAD – 59 proc., ANN – 40 proc. visų esamojo laiko vienaskaitos pirmojo asmens formų.

¹⁵ JAN kalboje užfiksuotos po 1 *rašau*, *skaitau*, po 2 *dirbu*, *gyvenu*, 3 *esu*; JUA kalboje po 1 *skambinu*, *valgau*, 2 *galvoju*, po 3 *galvoju*, *gyvenu*, *einu*, *dirbu*; ANG kalboje po 3 *einu*, *gaminu*, 7 *kalbu*; SAR kalboje po 1 *duodu*, *naudoju*, *žiūriu*, *esu*, *kalbu*, *matau*, *rašau*, *vadovauju*, *valgau*, *šneku*, po 2 *moku*, *studijuju*, 4 *manau* formos yra vartojamos tik vienaskaitos pirmo asmens funkcijai reikšti. Tiesa, ANG kalboje randamos 16 formų *galvoju*, kurios yra vartojamos kaip pamatinė šio veiksmažodžio forma, formos *galvoja* šio tiriamojo kalboje neužfiksuota.

yra tai, kad kai tarpukalbėje atsiranda kita nei pamatinė veiksmažodžio forma, ji vartojama ne pramaišui su pamatine ar kaip jos sinonimas, o konkrečiai vienai funkcijai reikšti. Tokiu būdu tarpukalbės sistemos konstravimo procese iš pamatinės formos, aprėpiančios visas funkcijas, po truputį yra „atskiriama“ po vieną funkciją, perleidžiamą naujai į tarpukalbės sistemą įėjusiai formai tol, kol pamatinės formos funkcija lieka (idealiu atveju) tik viena – atitinkanti tos formos funkciją tikslinėje kalboje.

Laiko kategorija tiriamųjų kalboje formuojasi pamažu (išskyrus specifines formas, kurios gali būti vartojamos kaip pamatinė, kaip iliustruoja 10 pvz.) pirmiausia reikšti praeičiai į tarpukalbės sistemą inkorporuodama formą *buvo*. Gana natūralu, kad ši forma užfiksuota kaip gausiausia visų tiriamųjų kalboje. Kad asmens kategorija K2 tarpukalbėje atsiranda greičiausiai šiek tiek anksčiau nei laiko, rodo formos *buvau* greta *buvo*, žinoma, nepalyginamai rečiau, bet jau ir JAN, JUA bei ANG šnekoje. Nuo SAR (1 užfiksuotas *buvom* pavartojimo atvejis) pasitaiko ir kitų veiksmažodžio *būti* asmens formų būtuojų kartiniu laiku. Apskritai apie būtojo kartinio laiko formų vartojimą galima spręsti iš itin būtąjį laiką skatinančios vartoti filmo atpasakojimo užduoties duomenų, žr. 3 lentelę.

3 lentelė. **Esamojo ir būtojo kartinio laiko formos, pavartotos atliekant filmo atpasakojimo užduotį¹⁶**

	DIE	JAN	JUA	ANG	SAR	SUS	VIC	GED	ALE	AGA	EUN	GAN	MAD	DIN	NIC	ELE	ANN
PRES	22	131	33	53	128	19	46	36	69	39	7	75	81	47	43	91	101
PAST	4	19	2	12	20	59	131	27	62	79	64	300	255	83	41	28	209

Nepaisant to, kad skaičiai skiriasi, nes vieni tiriamieji atpasakojo filmą tik bendrais bruožais, o kiti išsamiau gilinosi į detales, visgi matyti, kad pirmieji penki kalbėtojai iš esmės rėmėsi tik esamojo laiko formomis. Įdomu, kad SUS, kuri tyrimo atlikimo metu Lietuvoje gyveno trumpiausiai iš visų dalyvių ir jos lietuvių K2 formavosi dar neilgai, atpasakodama filmą vis dėlto pasitelkia daug daugiau būtojo laiko formų nei esamojo. Žinoma, nebūtų klaidinga manyti, kad atpasakoti praeities veiksmažodį galima jį sudabartinant ir perteikiant esamuojų laiku. Būtent taip pasielgė ir kalbėtojai GED, ALE, NIC

¹⁶ Atkreiptinas dėmesys, kad kalbėtojas DIE atlikdamas šią užduotį pavartojo didžiąją dalį veiksmažodžio formų, iš viso 33 iš apskritai jo duomenyse randamų 50.

ir ELE, tačiau jų kalboje atpasakojant filmą būtojo kartinio ir esamojo laiko formų yra vartojama panašus skaičius (išskyrus ELE) ir kokybiškai iš esmės skiriasi nuo pirmųjų penkių kalbėtojų, žr. 2 priedą.

Būsimojo laiko formos visoje analizuojamoje medžiagoje nėra labai gausios (iš viso šiek tiek daugiau nei 900 pavartojimo atvejų) ir užima nedidelę dalį kiekvieno kalbėtojo repertuaro. Žinoma, kad ateities laikas, gimtakalbių lietuvių taip pat, dažnai natūraliai yra reiškiamas esamojo laiko formomis, ypač jei numatoma ateitis yra gana užtikrinta. Būsimojo laiko forma *bus* randama formulėje *bus gerai* JAN kalboje. JUA kalboje būsimojo laiko formų nerandama, nors pokalbio metu įvairiais klausimais buvo ypač stengiamasi išprovokuoti šio laiko vartojimą. ANG kalboje būsimojo laiko formų aptinkama sporadiškai, su ateities raiška nesusijusiuose kontekstuose, dažnai ieškant tinkamos formos, ir tai greičiausiai yra formos mokymosi, bet ne įsisavinimo situacija¹⁷. Pirmasis konstruktyviai vartojantis būsimojo laiko formas, nors bendra jo tarpukalbės atmaina turi daugiau bazinei būdingų bruožų, yra kalbėtojas SAR. Jo kalboje gausiai užfiksuota forma *bus* (32 pavartojimo atvejai, keli atvejai *kaip bus*, *taip bus*), kitos vienaskaitos pirmojo asmens formos ir net daugiskaitos pirmojo asmens formų. Šios formos gana aiškiai suvokiamos kaip reiškiančios ateitį, žr. 15 pvz.

- 15) 332 *SAR: mes **gyvensim**?
333 *TER: *mhm.*
334 *SAR: *Nnnn mes nu nežinau kaip sakyt lietuviškai bet +...*
335 *SAR: *nu kaip sakyt to_move@en nu kaip +...*
336 *TER: *persikraustyt.*
337 *SAR: *persikrau?*
338 *TER: *persikraustyti.*
339 *SAR: *ai jo gerai mes persikraus-tsim [ː persikraustysim].* (SAR int)

Lietuvių kalbos būsimojo laikas turi ir sąlygos arba hipotetiškumo reikšmę. Ši reikšmė pastebima jau SAR (žr. 16 pvz.), tokia funkcija būsimojo laiko formas vartoja daugelis tiriamųjų, t. y. ne tik ateičiai, bet ir hipotetiškumui reikšti. Įdomu, kad kalbėtojas NIC, kuris yra gerai įsisavinęs tariamosios nuosakos formas, vartoja jas visais asmenimis, pavartojo jų daugiausia iš visų tiriamųjų, kalbėdamas apie pačią hipotetiškiausią situaciją, atsakydamas į klausimą „ką darytum, jei laimėtum milijoną eurų?“ pradeda vartodamas

¹⁷ ANG jau kelis mėnesius buvo lankęs lietuvių kalbos kursus užsieniečiams ir juos tebelankė tyrimo metu.

tariamiosios nuosakos formas, tačiau beveik iškart pereina prie būsimojo laiko formų, žr. 17 pvz.

- 16) 1603 *SAR: *žinai jeigu +...*
1604 *SAR: *jeigu **nupirksiu** kažkas nu +...*
1605 *SAR: *Maximoj.* (SAR int)
- 17) 1932 *NIC: *aš pusė **paimčio**.*
1933 *NIC: *tai gero kiek penkis šimtus tūkstančių +...*
1934 *NIC: *gal daugiau negu pusė.*
1935 *NIC: *gal aš šešis septyniasdešim procentų +...*
1936 *NIC: *nu kažką dalis +...*
1937 *NIC: *iš karto **įdėsiu** kad **investuosiu** kažkur kad **taupyti** kad ateičiau
[: ateičiai] ane?*
1939 *TER: *bet bet bet tą didesnę dalį?*
1940 *NIC: *didesnė dalis jo o tada +...*
1941 *NIC: *yra +...*
1942 *NIC: *normalus dalis kur aš **nauduosiu** [: naudosiu] iš karto.*
1943 *TER: *aha.*
1944 *NIC: *ir aš pusė **duosiu** +...*
1945 *NIC: *nu ne pusė bet suma +...*
1946 *NIC: *dalį savo sumas aš +...*
1947 *NIC: *duo [/] **duosiu** savo +...*
1948 *NIC: *broli.*
1949 *NIC: *savo tėvams.*
1950 *NIC: *ir +...*
1951 *NIC: *su kažkuo +...*
1952 *NIC: *dalį +...*
1953 *NIC: ***dovanosiu** daug +...*
1954 *NIC: *nu draugams kažką kuriems reikia.*
1955 *TER: *mhm.*
1956 *NIC: ***neduosiu** pinigų bet jam **dovanosiu** kažką kur žinu kad jiems
reikia.* (NIC int)

Apie lietuvių K2 liepiamosios nuosakos įsisavinimą, kaip minėta, negalima pasakyti labai tvirtai. Duomenys rodo, kad anglakalbiai šios nuosakos formas pastebi gana anksti, tačiau vartoja kaip pamatinę formą, žr. 18 pvz. (pasakojimas apie tai, kad lietuviai studentai yra tylūs ir per paskaitas nekalba), arba galbūt net kaip tam tikrą „atspirties“ formą (kur kiti vartotų bendratį), žr. 19 pvz., kuriame kalbėtoja SUS ieško tinkamos leksemos, neaišku, bet nebūtinai liepiamosios nuosakos forma (prieš tai vartojo pasakymą *reikia kepti, pjauti*), tačiau tą daro pasitelkdama kitas panašiai skambančias leksemas.

- 18) 419 *JAN: *ir laukiat laukia laukia **klausyk klausyk** +...*
 420 *JAN: *i ne ne +...*
 421 *JAN: *negalima kalbėtai nelabai gerai.* (JAN int)
- 19) 89 *SUS: **imk** +...
 90 *SUS: *ne ne ne ne **imk** bet **duok!***
 91 *SUS: *nu kodėl aš xxx.*
 92 %com: *dalyvė pašnibždomis skundžiasi neprisimenanti žodžio.*
 93 *SUS: *yeah@en.*
 94 %com: #
 95 *SUS: **imk** *yeah@en d [/] **duok** give@en.*
 96 *TER: *mhm.*
 97 *SUS: *put@en?*
 98 *TER: *eh dėk.*
 99 *SUS: **dėk** *@rep yeah@en yes@en.*
 100 *SUS: **dėk** *@rep.* (SUS receptas)

Vis dėlto nemaža dalis tiriamųjų šios nuosakos formų nepavartojo visai. Tai, žinoma, gali būti ir dėl to, kad nebuvo tam labai palankaus konteksto. Galbūt daliai pašnekovų tokia forma kalbant su tyrėja pasirodė nemandagi ar pan., tačiau jau nuo kalbėtojos GAN šios formos pasitaiko natūraliai kalbant, taip pat jaunesni pašnekovai į tyrėją kreipiasi mandagumo forma vartodami liepiamąją nuosaką (žr. 20–21 pvz.). Tvirtai įsisavintą liepiamosios nuosakos formą kalbėtojai geba pavartoti ir pateikdami pasakojimą būtuojų laiku, kaip tiesioginės kalbos raišką, žr. 22 pvz.

- 20) 1131 *GAN: *nu aš sakau o tu **pabandyk** +...*
 1132 *GAN: *pabendrauti su žmogu +...*
 1133 *GAN: *su jo jų su jo kalba.* (GAN int)
- 21) *MAD: *geriau **parašyk**it man.* (MAD int)
- 22) 245 *ANN: *ir mergaitė +...*
 246 *ANN: *parodė tu irgi **bėk** kartu su manimi.* (ANN MT)

Pirmos tariamosios nuosakos formos (neskaičiuojant jau minėtos formulės *norėčiau*) užfiksuojamos SAR kalboje, nors tik iš veiksmazodžio *būti*. Daugumos tiriamųjų ši forma nevartota labai gausiai, tačiau nuo kalbėtojos GAN ir toliau ši forma užfiksuojama jau padaryta iš įvairių leksemų (nors forma *būtų* išlieka gausiausia) ir įvairių asmenų formomis (tiesa, vienaskaitos antrojo asmens forma vartojama platesnėmis funkcijomis rusakalbių šnekoje, žr. 26 pvz.). Kaip rodo 23–25 pavyzdžiai vartojimas atitinka lietuvių kalbos funkcijas.

- 23) *GAN: *einu ir dirbsiu kad galëtumëm turëti namą.* (GAN MT)
 24) *DIN: *net jei jie a [/] aš kalb [/] kalbëčiau?* (DIN int)
 25) *ANN: *įdedi į vandenį kad virtų vandenį vandens ir druskos [[: druskos].*
 (ANN receptas)
 26) 139 *MAD: *padëti su tą laivą.*
 140 *TER: *mhm.*
 141 *MAD: *kad jis nu statytum irgi kartu.* (MAD MT)

Dalyvio formos vartojimą lietuvių K2 vertinti nėra labai lengva, kadangi pirmosios formaliai dalyvinės formos pasirodo labai anksti, bet jų laikyti dalyvio įsisavinimo pradžia negalima. Tai būtent tokios formos kaip *galima* ir *negalima*. Jos vartojamos itin gausiai kaip pamatinė forma kalbėtojos JAN, tačiau praktiškai visi tiriamieji šią formą, taip pat formą *žinoma*, vartoja. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad nemažai dalyvių vartojami būdvardiška reikšme, pavyzdžiui, jau ANG ir JUA kalboje užfiksuota forma *pavargęs*, nemažai dalyvių pasakodami kulinarinę receptą pavartojo tokias formas kaip *keptas*, *virtas*, *malta (mėsa)* ir pan. Yra ir sudėtingų, linksniuojamų dalyvinių formų, kurios kalbėtojų šnekoje pasitaiko iš jungtinių terminų, pvz., *praeitą semestrą*, *rusiškai kalbančių*. Taigi savybes apibūdinančių dalyvinių formų lietuvių K2 pasitaiko gana anksti, tačiau sudurtiniai laikai su dalyvių formomis sudaromi tik gerokai vėliau ir pirmiausia *buvo*+dalyvis konstrukcijoje. Po 2 tokių konstrukcijų pavartojimo atvejus yra VIC ir GED šnekoje, po 1 AGA, EUN ir MAD, net 15 GAN kalboje (su 8 skirtingais dalyviais), o DIN, NIC, ELE ir ANN kalboje su dalyviais sudaromi įvairūs sudurtiniai laikai ir vartojamos skirtingos veiksmožodžio *būti* asmenų formos, žr. 27–30 pvz.

- 27) *DIN: *merginos tėvas miręs ne buvo buvo nužu [/] nužu [/] nužudytas.*
 (DIN MT)
 28) *NIC: *nu dešim metų gyvenu Lietuvoj niekur nesu matęs kaip tokia Lietuva.*
 (NIC int)
 29) 253 *ELE: *esu buvusi vieną kartą +...*
 254 *ELE: *buvau buvusi prieš tai vieną kartą Rumunijoje ir tada kai atvažiavau*
 255 *į Lietuvą buvau nusitau [/] nusitaičiusi žodžiu galvojo kad +...* (ELE int)
 30) 145 *ANN: *bėgo kad ne [/] nebūtų sugauta dar kartą ir bėgant susitiko su*
 146 *susidūrė su ta mergaite.* (ANN MT)

Būtojo dažninio laiko formos tiriamųjų kalboje labai negausios (iš viso 67) ir vartojimas kelia tam tikrų sunkumų. Pirmoji tokia forma užfiksuota GED kalboje, tačiau pavartota tik viena forma vieną kartą, todėl negalima aiškiai

spręsti apie įsisavinimą. ALE kalboje yra net 5 pavartojimo atvejai, tačiau 3 kartus kontroliuojamame kontekste (MT užduotyje), kuriame kartojimo veiksmo nebuvo ir šios formos pavartojimo motyvai nėra aiškūs¹⁸. AGA ir GAN pavartojo formą po 1 kartą be kartojimo reikšmės, EUN 2 kartus su labai tikėtina kartojimo reikšme. MAD kalboje šių formų taip pat vos keletas, tačiau kartojimo reikšmė, atrodo, atpažįstama, žr. 31–32 pvz.

- 31) *MAD: *man visada **išeidavo** lietuvių žodžiai.* (MAD int)
32) 758 *MAD: *aš daug kartą +...*
759 *MAD: *prižiūrėjau **prižiūrėdavau** vaikų vaikas?* (MAD int)

Maždaug po 10 būtojo dažninio laiko formų pavartoję DIN, NIC ir ELE taip pat jas vartoja pasikartojančio veiksmo reikšme. Gausiausiai, net 19 pavartojo kalbėtoja ANN, kurios tarpukalbėje, kaip rodo 33 pvz., ši forma savo funkcija aiškiai skiriasi nuo būtojo kartinio laiko formų.

- 33) 640 *ANN: *o dar vieną dalyką aš +...*
641 *ANN: *būdama taip nu galvoju kaip kaip išmukti kaip man geriau išmukti*
642 *tada +...*
643 *ANN: ***eidavau** nes man patinka ge@nz man patinka labai giedoti.*
644 *ANN: ***eidavau** į į vaikų chorą.*
645 *TER: *mhm.*
646 *ANN: *išmukti giedoti tu žinai per giesmę man +...*
647 *ANN: *pa@nz kai buvo Kamerūne aš visą laiką **girdėdavau** giesmę xxx greit*
648 *išmokau kalbą.* (ANN int)

Tokių sudėtingų veiksmožodžio formų kaip pusdalyviai ir padalyviai tiriamojame medžiagoje užfiksuota tik keletas ir visi pavartoti tik labai toli pobazinėje įsisavinimo atmainoje pažengusiųjų: NIC, ELE ir ANN. Tiesa, kelias

---

¹⁸ Dvi būtojo dažninio laiko formos ALE MT užduotyje pavartotos viena po kitos, todėl tikėtina, kad kalbėtojas siekė kažkaip pabrėžti veiksmą, jo būtinybę ar kita, todėl vartojo šio sudėtingesnio, tačiau dar neįsisavinto laiko formas:

- 210 *ALE: *tai visai logiškai būtų jeigu policija **ieškodavo** +...*
211 *ALE: *ši žmonės nu Charlie Chaplino ir ta mergina ir kiti žmonės.*
212 *TER: *ai nes jie pabėgo?*
213 *ALE: *jo.*
214 *TER: *aha mhm.*
215 *ALE: *jie pabėgo ir ir niekas dar ne +...*
216 *ALE: *nu niekam **neriekdavo** jie +...*
217 *TER: *mhm.*
218 *ALE: *ieškoti.*

pusdalyvio formas pavartojo ir ilgiausiai Lietuvoje gyvenanti EUN, žr. 34 pvz. Atkreiptinas dėmesys, kad visi trys minėti kalbėtojai yra romanų kalbų gimtakalbiai, todėl jų gimtosiose kalbose esanti gerundijaus forma greičiausiai leidžia jiems geriau suvokti šių sudėtingų ir rečiau vartojamų formų funkciją. Taigi nors pavartojimų skaičius ir nedidelis, sudarant įsisavinimo seką šios formos laikytos įsisavintomis, nes sudaromos iš įvairių leksemų ir vartojamos veiksmo aplinkybei reikšti (žr. 35–36 pvz.), tačiau iš tiek nedaug kontekstų negalima aiškiai nustatyti, ar įsisavintas pusdalyvio ir padalyvio reikšmių skirtumas.

- 34) 147 *EUN: *policininkų mašinoj kartu buvo.*
 148 *EUN: *inai [ː jinaɪ] irgi buvo tenai +...*
 149 *EUN: *ir eh važiuodama važiuodami mašina +...*
 150 *EUN: *nukrito gatvė kartu.* (EUN MT)
- 35) 68 *NIC: *bet Chaplin žiūrėdamas į mergina galvoja ah negaliu.*
 70 *NIC: *jai palikti eh bėdoj tada jis +...*
 71 *NIC: *apkaltina savęs.* (NIC MT)
- 36) 874 *ELE: *aš buvau vienintelė kuri nemokėjo anglų ir laukiant paskaitų*
 875 *prisimenu dar ku aš buvau +...*
 876 *ELE: *nu maždaug buvo ryte +...*
 877 *ELE: *ir laukėme paskaitų ir su kitais aš pradėdau kalbėti lietuviškai nu*
 878 *buvo viena iš Indijos kitas neprisimenu iš kur +...* (ELE int)

5. Išvados

Išanalizavus veiksmo raišką ir veiksmažodžio formų vartojimą 17 tyrimo dalyvių, skirtingo kalbos įsisavinimo lygio Lietuvoje gyvenančių užsieniečių, kalboje, galima teigti, kad lietuvių K2 veiksmažodžio sistema įsisavinama pradėdant nuo esamojo laiko. Esamojo laiko formos (ypač trečiojo asmens, bet gali būti ir kitų variantų) yra vartojamos kaip pamatinė veiksmažodžio forma nekaitomo pasakymo – bazinėje – atmainoje. Bendraties formos taip pat yra vartojamos visų tiriamųjų, tačiau šių formų funkcija nėra tokia plati ir jos tik retkarčiais vartojamos kaip pamatinė forma. Kitų dažniau vartojamų laikų – būtojo kartinio ir būsimojo – pasirodymas tarpukalbėje prasideda nuo veiksmažodžio *būti* formų.

Bazinėje lietuvių K2 atmainoje gali pasitaikyti ir kitų laikų ar nuosakų formų, tačiau jos vartojamos kaip formulės (*norėčiau*) arba neatpažįstamos kaip skirtingos, t. y. nesudaro morfologinės opozicijos su kitomis formomis, o vartojamos tik leksine reikšme. Pobazinėje atmainoje, t. y. kai pasakymas

imamas sudaryti morfologiškai kaitant veiksmažodžio formas, pastebima to-
kia raida ir veiksmažodžio sistemos įsisavinimo seka:

*Esamasis l. > (Bendratis) > Būtasis kartinis l. > Būsimasis l. > Liepiamoji nuos.
> Tariamoji nuos. > Dalyvis > Būtasis dažninis l. > Pusdalyvis/padalyvis*

Ši seka turi implikacinę reikšmę, kitaip tariant, vėliau sekoje esanti forma negali būti įsisavinama kol nėra įsisavinta ankstesnė. Skliausteliuose įrašyta bendraties forma dėl to, kad nėra aiški šios formos pozicija, nes ji randama visų kalbėtojų duomenyse, kartais pasitelkiama kaip pamatinė forma, bet, greičiausiai, neturi didelės įtakos kitų formų įsisavinimui. Svarbu pabrėžti, kad tik pirmų keturių formų (iki būsimosios l.) tiriamieji vartojo gausiai, jos sudaro apie 90 proc. visų pavartotų veiksmažodžio formų (šios formos yra ir dažniausios šnekamojoje gimtakalbių kalboje), kitų formų pavartojimo atvejų skaičius yra daug mažesnis.

Taigi lietuvių K2 įsisavinimas atitinka universalius principus, nustatytus tiriant įvairių K2 įsisavinimą. Pirmiausia įsisavinama tai, kas aplinkos kalboje yra dažniausia, skaidriausia ir turi plačiausias funkcijas – esamasis laikas. Vėliau palaipsniui pastebimos ir imamos vartoti labiau morfologiškai žymėtos formos. Svarbu, kad morfologiškai turtingos lietuvių kalbos įsisavinimo procese susiformuoja elementariai komunikacijai iš esmės pakankama bazinė atmaina, kuri leidžia komunikuoti su gimtakalbiais. Nuo šios atmainos, veikiant įvairiems veiksniams, galimas tarpukalbės sistemos artėjimas prie tikslinės kalbos sistemos.

1 priedas. Lietuvių K2 ikibazinės atmainos kalbos pavyzdys. Savarankiškai pavartotos veiksmažodžio formos paryškintos, formulės (ir be veiksmažodžio formų) pabrauktos.

- 50 *DIE: +< pirmą kartą.
51 *TER: ir tada susipažinai su Nnnn kuri paskui tapo tavo žmona ar kaip ten buvo?
52 *DIE: ne aš ką aš eh +...
53 *TER: +< kaip ten atsitiko?
54 *DIE: eh dirba ah +...
55 *DIE: Moskoje [Maskvoje].
56 *TER: aha!
57 *DIE: aš eh skaito knygą.
58 *TER: aha.
59 *DIE: the_hunt_for_red_october@en.

- 61 *TER: *ah aha.*
- 62 *DIE: *čia eh rašytojas eh Tom xxx.*
- 63 *TER: *mhm.*
- 64 *TER: *aš nesu skaičiusi bet esu girdėjusi mhm.*
- 65 *DIE: *taip.*
- 66 *DIE: *čia ehm +...*
- 67 *DIE: *čia +...*
- 68 *DIE: *leading@en character@en.*
- 69 *TER: *aha.*
- 70 *DIE: *čia Lietuvoj subma [/] submarine@en commander@en.*
- 71 *TER: *Lietuvoj?*
- 72 *DIE: *Lietuvoj.*
- 73 *TER: *aha, aha.*
- 74 *DIE: *so@en čia labai idomu and@en +...*
- 75 *DIE: *eh Lithuania@en.*
- 76 *DIE: *čia pirmą kartą eh +...*
- 77 *TER: *aha.*
- 78 *DIE: *to@en know@en Lithuania@en.*
- 79 *TER: *aha, cha!*
- 80 *DIE: *so@en +...*
- 81 *DIE: *ah ah kitą savaitę aš norėčiau +...*
- 82 %com: *juokiasi.*
- 83 *TER: *ir važiavai, kitą savaitę?*
- 84 *DIE: *+< taip, taip.*
- 85 *TER: *oho, aha.*
- 86 *DIE: *nu ah +...*
- 87 *DIE: *labai idomu it's@en a@en singing@en revolution@en.*
- 88 *TER: *aha!*
- 89 *DIE: *so@en eh +...*
- 90 *DIE: *ah pirmą kartą j +...*
- 91 *DIE: *ah +...*
- 92 *DIE: *katedro aikštė.*
- 93 *TER: *mhm.*
- 94 *DIE: *čia mytingas [: mitingas].*
- 95 *TER: *ojoj +...*
- 96 *DIE: *eh +...*
- 97 *DIE: *čia labai eh labai daug žmonės su vėliava.*
- 98 *TER: *aha.*
- 99 *DIE: *ih +...*
- 100 *DIE: *eh šau@nz shouting@en laisvė laisvė.*

2 priedas. Ištraukos iš *Modern Times* filmo ištraukų atpasakojimo užduoties iš pirmų pradedančiųjų tiriamųjų (DIE, JAN, JUA, ANG, SAR) šnekos ir labiau pažengusiųjų, kurie pasirinko filmą atpasakoti vartodami daugiau esamojo laiko formų (GED, ALE, NIC, ELE).

Kalbėtojas DIE:

62 *TER: *kodėl moterį vežė į kalėjimą?*

63 *DIE: *čia +...*

64 *DIE: *čia vagė [: vogė] su +...*

65 *DIE: *su +...*

66 *DIE: *su duono.*

Kalbėtoja JAN:

319 *JAN: *mergaitės labai alkana.*

320 *JAN: *i pasivaikščioti prie +...*

321 *JAN: *ant kampo?*

322 *JAN: *ir viena kertėlėj@v mašina.*

323 *JAN: *galbū@nz gal tienai [: tenai] parduotuvei miesto*

324 *[: maisto] prekės parduotuvė.*

325 *JAN: *i mergaitė labai alkana i sa@nz i +...*

326 *JAN: *i pamatei +...*

327 *JAN: *čia yra +...*

328 *JAN: *do@nz +...*

329 *JAN: *duona i +...*

330 *JAN: *jis nematai +...*

331 *JAN: *i paimti vienas batonas.*

332 *TER: *mhm!*

333 *JAN: *i greitai greitai greitai greitai greitai +...*

334 *JAN: *bėgsim.*

335 *JAN: *i Charlie Chaplin ne aš nežinau kaip +...*

336 *JAN: *tumpf@o.*

Kalbėtojas JUA:

74 *JUA: *bet po to +...*

75 *JUA: *susitiko merginą ir merginą be +...*

76 *JUA: *buvo xxx how_to_say_hungry@en.*

77 *TER: *al [/] alkana alkana aha.*

78 *JUA: *+< alkana@rep ir ir +...*

79 *JUA: *ir mergina +...*

80 *JUA: *steal@en +...*

81 *JUA: *to@en to_steal@en ba [/] ba [/] batonas xxx?*

82 *TER: *vogti aha pavogė.*

%com: *dalyvis gestu parodo veiksmą.*

- 83 *JUA: *ba [/] batonas ir vyras +...*
 84 *JUA: *į policiją eiti taip pat konflikto apie su policija ir vyras sako ką*
 85 *+...*
 86 *JUA: *batonas yra +...*
 87 *JUA: *savo batonas.*

Kalbėtojas ANG:

- 99 *ANG: *ji buvo viena y@es bueno@es susitinka y@es ji este@en pasiimti +...*
 100 *ANG: *maistas nori nori valgyti ir turi alkanas.*
 101 *TER: *+< mhm.*
 102 *ANG: *ir polici@nz y@es ir +...*
 103 *ANG: *ir pardavėja +...*
 104 *ANG: *par@nz y@es pardavė [/] pardavėja pa [/] parduo@nz +...*
 105 *ANG: *ji pa [/] pasiimti +...*
 106 *ANG: *pasiimti duona.*

Kalbėtojas SAR:

- 124 *SAR: *paskui yra mergina.*
 125 *SAR: *kuri paimo [*] be +...*
 126 *SAR: *be mokėji [*] +...*
 127 *SAR: *duoną.*

Kalbėtojas GED:

- 73 *GED: *bet ta mergina išbėgo +...*
 74 *GED: *ir +...*
 75 *GED: *nu ir aišku kad nori valgyt ir ir po to +...*
 76 *GED: *eina per gatvė ir stovi tas +...*
 77 *GED: *mašina stoja +...*
 78 *GED: *su +...*
 79 *GED: *su duona.*
 80 *TER: *mhm.*
 81 *GED: *ir nu ji paimė [: paėmė] vieną ir išbėgo +...*

Kalbėtojas ALE:

- 162 *ALE: *jie susitiko su vienas kitą.*
 163 *TER: *mhm o kur kur jie susitiko?*
 164 *ALE: *prie +...*
 165 *ALE: *prie parduotuvė kur jie +...*
 166 *ALE: *atėj@nz norėjo paimti +...*
 167 *ALE: *nu ir paima šitą batoną.*

Kalbėtojas NIC:

- 56 *NIC: *ir tada +...*
 57 *NIC: *pakeičiam ten tokį kamera pozicija tada radom kokį ta mergina +...*

- 58 *NIC: *buvo vargša ieškojo ten ką valgyti ir viskas tada surado +...*
 59 *NIC: *kepykė [/] kepykė [/] duonos parduotuvė.*
 60 *TER: *mhm.*
 61 *NIC: *vogė duonas bet kai jis nori išėiti +...*
 62 *NIC: *nukrenta ant Chaplino.*

Kalbėtoja ELE:

- 36 *ELE: *o kitą +...*
 37 *ELE: *įvykis yra kad ta mergina kuri nu vogė bananus +...*
 38 *ELE: *yra labai alkana ir +...*
 39 *ELE: *nus [/] nusprendė kaip pavogti duonos.*
 40 *ELE: *inai [: jinai] pavogė duono ir kol inai [: jinai] bei [/] bėgia [*]*
 41 *nubėga +...*
 42 *ELE: *netyčia susiduria su Charlie Chaplin isai [: jisai] ptš@o.*

HOW DO FOREIGNERS SPEAK LITHUANIAN? VERB ACQUISITION OF LITHUANIAN AS A SECOND LANGUAGE

Summary

The paper presents a study of Lithuanian as a second language. The aim of the study is to determine the acquisitional sequence of the Lithuanian verb system. The data for the study was collected from 17 foreigners resident in Lithuania who were interviewed and performed specific tasks (film retelling, telling a recipe, picture description, sentence repetition). The collected data were then transcribed and morphologically coded. The analysis shows the existence of three main stages of acquisition: pre-basic, basic and post-basic, of which the basic variety of L2 is sufficient for elementary communication and the acquisition process can fossilize once it is reached. The basic variety of Lithuanian L2 is characterized by the use of a verb form that is, however, not inflected and is only used for its lexical meaning. The speech of more than half of the participants continued to develop after the basic variety level was reached. The post-basic variety continuum starts when the utterances are constructed using finite forms of words. The construction of the Lithuanian verb system starts with the present tense and the infinitive, and continues with the acquisition of the lexeme *būti* “to be” and the past and future tenses. These four categories are most frequently used in the speakers’ speech. More advanced learners continue the acquisition process by adding more complex forms to their repertoire, such as the imperative, conditional mood, participle, and past frequentative case. A few most advanced speakers in the sample also acquired the most complex forms of Lithuanian verb system, namely the half-participle and gerund.

LITERATŪRA

Alešiūnaitė Loreta, Inga Papšytė, Laura Raščiauskaitė 2012, Didžiausi taisyklingos tarties kliuviniai: lietuviams mokantis ispanų kalbos ir ispanams mokantis lietuvių kalbos, *Santalka* 20(1), 5–17.

Balčiūnienė Ingrida 2009, *Pokalbio struktūros analizė kalbos įsisavinimo požiūriu*, Daktaro disertacija, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

Banfi Emanuele 1990, Infinito (ed altro) quale forma basica del verbo in micro-sistemi di apprendimento spontaneo di italiano-L2: osservazioni da materiali di sinofoni, in Giuliano Bernini, Anna Giacalone Ramat (eds.), *La temporalità nell'acquisizione di lingue seconde*, Milano: Angeli, 39–50.

Banfi Emanuele 1993, Italiano come L2, in Emanuele Banfi (ed.), *L'altra Europa linguistica. Varietà di apprendimento e interlingue nell'Europa contemporanea*, Firenze: La nuova Italia, 35–102.

Banfi Emanuele, Giuliano Bernini 2003, Il verbo, in Anna Giacalone Ramat (ed.), *Verso l'italiano. Percorsi e strategie di acquisizione*, Roma: Carocci editore, 70–115.

BEKM 2008 – *Bendrieji Europos kalbų mokymosi, mokymo ir vertinimo metmenys*, Vilnius: Firidas.

Bernini Giuliano 1990, Lo sviluppo di paradigmi verbali nelle varietà elementari di apprendimento dell'italiano lingua seconda, in Giuliano Bernini, Anna Giacalone Ramat (eds.), *La temporalità nell'acquisizione di lingue seconde*, Milano: Angeli, 81–101.

Berretta Monica 1990, Morfologia in italiano lingua seconda, in Emanuele Banfi, Patrizia Cordin (eds.), *Storia dell'italiano e forme dell'italianizzazione. Atti del XXIII Congresso internazionale di studi della società di linguistica italiana, Trento-Rovereto, 10-18 maggio 1989*, Roma: Bulzoni, 181–201.

Corder Stephen Pit 1967, The significance of learners' errors, *International Review of Applied Linguistics* 5, 161–169.

Dabašinskienė Ineta 2009, Šnekamosios lietuvių kalbos morfologinės ypatybės, *Acta Linguistica Lithuanica* 60, 1–15.

Ellis Rod 1994, *The study of second language acquisition*, Oxford: Oxford University Press.

Giacalone Ramat Anna 1995, Function and form of modality in learner Italian, in Anna Giacalone Ramat, Grazia Crocco Galèas (eds.), *From pragmatics to syntax. Modality and language acquisition*, Tübingen: Narr, 269–293.

Giacalone Ramat Anna 2003a, Il quadro teorico, in Anna Giacalone Ramat (ed.), *Verso l'italiano. Percorsi e strategie di acquisizione*, Roma: Carocci editore, 17–26.

Giacalone Ramat Anna (ed.) 2003b, *Verso l'italiano. Percorsi e strategie di acquisizione*, Roma: Carocci editore.

Kamandulytė Laura 2009, *Lietuvių kalbos būdvardžio įsisavinimas: leksinės ir morfosintaksinės ypatybės*, Daktaro disertacija, Kaunas: VDU.

Klein Wolfgang 1986, *Second language acquisition*, Cambridge: Cambridge University Press.

Klein Wolfgang, Clive Perdue 1997, The basic variety (or: Couldn't natural languages be much simpler?), *Second Language Research* 13, 301–347.

MacWhinney Brian 2000, *The CHILDES project. Tools for analyzing talk*, Third edition, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Ass.

Perdue Clive (ed.) 1993, *Adult language acquisition: crosslinguistic perspectives*, vol. 1, *Field methods*; vol. 2, *The results*, Cambridge: Cambridge University Press.

Ramonaitė Jogilė Teresa 2015, Kaip tirti antrosios kalbos įsisavinimą: skerspjūvio metodas, *Taikomoji kalbotyra* 7, www.taikomojikalbotyra.lt.

Rimkutė Erika 2006, Dabartinės lietuvių kalbos gramatinių formų vartoseną morfologiškai anotuotame tekстыne, *Lituanistica* 66(2), 34–55.

Savickienė Ineta 2003, *The acquisition of Lithuanian noun morphology*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

Selinker Larry 1972, Interlanguage, *International Review of Applied Linguistics* 10, 209–231.

Stutterheim von Christiane, Wolfgang Klein 1987, A concept-oriented approach to second language studies, in Carol Wollman Pfaff (ed.), *First and second language acquisition processes*, Rowley, Mass.: Newbury House, 191–205.

Weinert Regina 1995, The role of formulaic language in second language acquisition: a review, *Applied Linguistics* 16, 180–205.

Wójcik Paweł 2000, *The acquisition of Lithuanian verb morphology: a case study*, Kraków: Quartis.

Zakarauskaitė Eglė 2006, *Lietuvių kalbos kaip svetimosios daiktavardžio morfologijos įsisavinimas (italės atvejis)*, Magistro darbas, Vilniaus universitetas.

Zaleskaja Beata 2010, *Gimtosios (ispanų) kalbos įtaka besimokantiems lietuvių kalbos*, Magistro darbas, Vilniaus universitetas.

Jogilė Teresa RAMONAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5

LT-10308 Vilnius

Lithuania

[jogileteresa@yahoo.com]